

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Історико-юридичний факультет
Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин
Середня освіта історія
014.03 Середня освіта(Історія)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра

**НЕ КОМУНІСТИЧНИЙ РУХ ОПОРУ В
ЄВРОПІ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

студентки: Пелипань Тетяни Григорівни

Науковий керівник:
кандидат історичних наук,
доцент
Кедун Іван Станіславович
Рецензент:

Допущено до захисту:

Ніжин - 2021

АНОТАЦІЯ

Пелипань Тетяна Григорівна. НЕ КОМУНІСТИЧНИЙ РУХ ОПОРУ В ЄВРОПІ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: магістерська робота. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2021. 67 с.

У магістерській роботі проаналізовано діяльність не комуністичного руху опору в країнах Європи під час Другої світової війни. Проаналізовано кожен вид руху в окремому розрізі. Розкрито діяльність руху опору в конкретних Європейських країнах. В роботі проведено дослідження діяльності не комуністичних угруповань та спілок, а також охарактеризовано їх вплив на хід Другої світової війни. Досліджено також перспективи подальшого розвитку руху опору. Також проведений порівняльний аналіз двох визначних рухів опору в роки Другої світової війни.

Ключові слова: націоналізм, колабораціонізм, антикомунізм, рух опору, партизанська війна, інформаційна війна, пропаганда

ANNOTATION

Pelypan Tetyana . NON-COMMUNIST RESISTANCE MOVEMENT IN EUROPE DURING THE WORLD WAR II: master's work . Nizhyn Gogol State University , 2021. 67 p.

The master's work analyzes the activities of the non-communist resistance movement in European countries during the the World War II . Each type of movement is analyzed in a separate section. The activities of the resistance movement in specific European countries are revealed.

The study of the activities of non-communist groups and unions, as well as their impact on the course of World War II. Prospects for further development of the resistance movement were also studied. A comparative analysis of two prominent resistance movements during the Second World War was also conducted.

Key words: nationalism, collaborationism, anti-communism, resistance movement, guerrilla war, information war, propaganda

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Загальна характеристика не комуністичного руху опору в країнах Європи	8
1.1 Витоки руху опору	8
1.2 Поширення не комуністичного руху опору в країнах Європи	15
Розділ 2. Не комуністичний рух опору та Друга світова війна	26
2.1 Дослідження діяльності не комуністичного руху опору	26
2.2 Основні не комуністичні рухи опору в Європі	34
2.3 Вплив не комуністичного руху опору на хід Другої світової війни	38
2.4 Подальші перспективи розвитку не комуністичного руху опору в країнах Західної Європи	44
Розділ 3. Порівняння комуністичного та не комуністичного рухів опору	53
Висновки	63
Список використаних джерел	68

ВСТУП

Будь-яка подія, що прокотилась світом не може не знайти відповідної сили, яка б їй відповіла. У відповідь на агресивну політику радянської, яка сколихнула Європу, відповідь вилася у вигляді некомуністичних рухів. Некомуністичний рух опору - організовані зусилля частини населення певної країни, спрямовані на опір фашистській ідеології. Він характеризується дуже рішучими діями і супроводжується використанням радикальних методів боротьби на шляху досягнення певної своєї мети.

Поняття не комуністичний рух опору найбільш широко увійшло в політичну літературу під час Другої світової війни і спочатку вживалося на визначення підпільної і повстанської боротьби народів Європи проти фашистської загрози, яка нависала над Європою.

З точки зору комуністичних режимів, не комуністичний рух опору є вельми вибіркоким, тому систематично подає не зовсім досконалу картину розвитку подій в часи Другої світової війни, значним чином цьому перешкоджала комуністичні партії впливових Західноєвропейських держав. Позитивні сторони не комуністичного руху опору, економічні, соціальні та культурні досягнення відсуваються в глибоку тінь або й зовсім замовчуються.

Сьогодні в світі широко активізується дослідження та виявлення злочинів комунізму проти людства та окремих народів зокрема. Загалом в європейській історичній науці процес дослідження не комуністичного руху опору має як практичні, так і теоретичні умови, що дозволяє розширити спектр дослідження як найбільш широко.

Актуальність дослідження полягає в тому що в зв'язку з останніми подіями які відбуваються в світовому просторі, а саме масштабна декомунізація Європейських країн. Питання про не комуністичний опір які досі залишилися не висвітленими виходять на перший план. Популярним стали також питання про висвітлення та засудження світових злочинів комунізму проти людства, а також їх дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- уточнено сутність понять антикомунізм, націоналізм націоналізм та колабораціонізм

теоретично обґрунтовано та експериментально досліджено особливості використання методів дослідження не комуністичного руху опору на території Західної Європи

- дістали подальшого розвитку теорія та перспективи подальшого розвитку не комуністичного руху опору.

Хронологічні межі роботи –дослідження охоплює весь період Другої світової війни(1939-1945)

Об’єкт дослідження -стан сучасних досліджень не комуністичного руху опору

Предмет-не комуністичний рух опору

Метою магістерської роботи є дослідження не комуністичного руху опору в країнах Європи та визначення його впливу на хід подій Другої світової війни.

Основними завданнями дослідження є:

1.Розкрити зміст основних понять: не комуністичний рух опору;антикомунізм;колабораціонізм;націоналізм;пангерманізм;

2.Охарактеризувати систему поширення не комуністичного руху опору по території Європи

3.Дослідити діяльність не комуністичних угруповань та спілок на території Західної Європи

4.Визначити вплив не комуністичного руху опору на хід Другої світової війни

5.Визначити подальші перспективи розвитку не комуністичного руху опору на території Західної Європи

6.Скласти порівняльну характеристику комуністичного та не комуністичного рухів опору та визначити який з них був передовим

7.Визначити взаємозв'язок розвитку не комуністичних рухів опору та встановлення комуністичних режимів в країнах Європи

Відповідно до поставлених завдань застосовано комплекс **методів дослідження**:

Теоретичні: аналіз, синтез, систематизація, порівняння, класифікація, узагальнення наукової історичної та соціологічної літератури для з'ясування змісту базових понять дослідження, обґрунтування сутності основних понять та особливостей не комуністичного руху опору на території Західної Європи;

Емпіричні: діагностичні, констатувальний експеримент з метою вивчення реального стану не комуністичного руху опору використання ефективних історичних методів для досягнення конкретного результату

Порівняльно-історичний метод — спосіб дослідження, що дає змогу шляхом порівняння встановити схожість і відмінність між історичними явищами та поняттями які досліджуються в магістерській роботі;

Історико-системний метод-один з основних методів історичного дослідження, в якому реалізуються принципи системного підходу. Історико-системний метод направлений на вивчення об'єктів і явищ минулого як цілісних історичних систем: аналіз їх структури і функцій, внутрішніх і зовнішніх зв'язків , а також динамічних змін

Метод періодизації-визначає часові межі у розвитку об'єкта історичного пізнання на основі кількісно-якісних змін, що відбуваються у ньому. Це аналітично-індуктивний метод, тобто розкриття суті явища відбувається за допомогою аналітичних умовиводів від одиничного до загального.

Джерелами написання стали публікації в пресі,енциклопедичні словники,наукові статті,посібники,та енциклопедії.

Історіографія даного питання специфічна,оскільки кількість та ґрунтовність наукових праць з даної теми обмежена. Проблему не комуністичного руху опору в роки Другої світової війни вивчали такі європейські дослідники як, Жан-Батист Дюррозель[12],Ніколя Верт[26],Енцо

Траверсо[32], Леон Дегрель[23], Стефан Куртуа[36], Рудольф Зульцман[16], Роберто Батталья[4], Рональд Спирс[21]

В історіографії Радянського Союзу та Росії значну роль в дослідженні не комуністичного руху опору відіграли історики та дослідники Ігор Челишев[37], Сергій Троян[33], Юрій Фельштинський[38], Олексій Сидоров[30] та інші [1,2,3,5,6,7,8,9,10,11,13,14,15,17,18,19,20,22,24,25,27,28,29,31,32,34,35]

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що результати проведеного дослідження та визначені рекомендації можуть бути використані в подальших дослідженнях не комуністичного опору з метою його розвитку та забезпечення його ефективного функціонування в історії, а також результати дослідження в майбутньому можуть використовуватися для написання підручників з історії.

Апробація результатів дослідження здійснювалась у доповідях і виступах на конференціях та семінарах:

1. Конференція молодих науковців НДУ імені М.Гоголя “Молоді науковці”-Ніжин 13-22 травня 2021 р.

2. Пелипань Т.Г Соціально економічні аспекти колабораціонізму в роки Другої світової війни. Вісник студентського наукового товариства. Ніжин НДУ ім Миколи Гоголя, 2021 випуск 25, 117 с., С 16-17

3. Пелипань Т.Г Діяльність не комуністичного руху опору в Західній Європі в роки Другої світової війни. Вісник студентського наукового товариства. Ніжин НДУ ім Миколи Гоголя, 2021 випуск 25, 117 с., С 18-21

Структура магістерської роботи-відповідає меті та завданням і складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕ КОМУНІСТИЧНОГО РУХУ ОПОРУ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

1.1 Витоки руху опору

Варто сказати, що чіткого формулювання “не комунізм” в історії не існує. Не комуністичний рух не безперечно має бути проти комунізму і радикально відкинути його ідеологію та принципи. До не комуністичного руху опору можна віднести декілька варіацій політичних рухів. Поміж них такі: антикомунізм, націоналізм, колабораціонізм.

Особливо різко діяльність вище перерахованих рухів почали проявлятися вже на початку Другої світової війни. Для багатьох країн Європи, порятунком від окупації означало можливість на здобуток незалежності, тому небайдужі маси та політичні активісти сприяли підвищенню національної свідомості за рахунок своєї діяльності. Методи боротьби були досить різні: політичні, ідеологічні, а іноді й збройна боротьба. Найбільш актуальним це було для країн східної, центральної та південної Європи: Польща, Україна, Білорусь, Болгарія, Молдова, Румунія.

Аби дати об’єктивну оцінку і проаналізувати дані політичні рухи, слід розглянути їх детальніше.

Антикомунізм — комплекс ідей, ідеологій та політичних доктрин, спрямованих проти комуністичної ідеології та політичної практики, відповідних політичних течій і методів правління. [8]

Змістовне формулювання поняття антикомунізм дає енциклопедія сучасної України. Антикомунізм у широкому розумінні – політична течія, що заперечує доктрину комунізму, тобто ідею насильницького встановлення загальної майнової рівності понад усупільнення щонайменше основних засобів виробництва. [14]

Антикомунізм відіграв ключове значення у включенні соціал-демократичних рухів до встановленого ладу, забезпечивши міцну ідеологічну основу для згоди поміж соціал-демократичними лідерами та їхньою радикально опозицією.

З початком 1945 року він також став базою для широкого консенсусу, що існував між ними у галузі міжнародної політики, а соціал-демократичні провідники зіграли ключову роль у реалізації холодної війни та мобілізації робітничих рухів під знаменами не комуністичного опору.

Починаючи з жовтня 1917 року, коли сталася більшовицька революція і з'явився комунізм, вже тоді почалися витoki і руху опору проти нього, де консервативні сили змагалися супроти лівиці — як комуністичної, так і не комуністичної, бо відомо, що на кожен дію знаходиться опозиція, і кожен рух чи течія має як прибічників, так і супротив.

У багатьох країнах Західної Європи не комуністичний рух опору став цінною зброєю в руках соціал-демократичних, профспілкових та політичних лідерів у боротьбі всередині організацій та партій проти комуністів, а також тих активістів, які намагалися підірвати їхній авторитет серед народних мас. На зауваження уряду популярним було відгукуватися антикомуністичними інвективами, насамперед, коли останні підкріплювалися зміщенням критиків із керівних посад та позбавленням їх партійних квитків.

Коли в 1939 року Радянським Союзом було відібрано Східну Польщу, західну частину України та Білорусі, Прибалтику і прилеглі їм території. Саме ці частини Європи склали територію Російської імперії до 1917 року. Однак це не стало виправданням окупації таких країн, як Литва, Латвія, Естонія, котрі отримали незалежність в результаті розвалу царської епохи.

В той самий це являється головним фактором, який допомагає зрозуміти, що було в планах у радянського уряду : у такому разі суміш націоналізму, піклування про свідомість та безпеку держави , тотальна байдужість до думок і бажань місцевого населення, а також, певно, віра в те, що це населення

незабаром оцінить переваги повернення до Російської держави нового формату — СРСР.

В Європейських країнах, від початку Другої світової війни особливо наприкінці та на початку холодної війни, антикомуністичний рух поширився, оскільки радянська ідеологія проявила себе набагато жорстокіше ніж нацизм та його похідні елементи. Антикомунізм невтомно розповсюджувався за допомогою всіх можливих засобів і джерел — газет, радіо, телебачення, фільмів, статей, памфлетів, книжок, промов, проповідей, офіційних документів — у масивній кампанії пропаганди й індоктринації. «Комунізм» критикувався та подавався до суспільних мас як одне з найтяжчих явищ в світі.

Антикомунізм набував різних форм, але завжди базувався на двох постулатах:

- по-перше, «комунізм» злом проти людства:
- по-друге, радянські партійні чини прагнуть насадити це зло всьому світу.

Подібний погляд на антикомунізм набрав оберту в часи піднесення нацистського режиму та політики умиротворення фашистських лідерів з боку Великої Британії, Франції та інших Європейських держав, що підтримували капіталізм. Важливий аспект у цьому питанні відіграли й СРСР та підконтрольні йому комуністичні партії, просуваючи таку думку: будь-який лівий, що критикує радянський устрій, «об'єктивно» стає союзником реакціонерів і фашистів, отож має бути тотально засуджений.

Після Другої світової війни мав значення грандіозний внесок, зроблений Радянським Союзом у перемогу над нацистськими режимами. В той самий період стара ідеологічна та політична боротьба була відновлена в рамках холодної війни, а Захід був рішуче налаштований опиратися натиску радикалізму що виник як наслідок війни.

Але антикомунізм був не єдиною течією, яка викликала занепокоєння комуністичної влади. Нерідко в суспільному житті країн з'являлись й

націоналістичні політичні течії, що стали способом боротьби та волевиявлення народу.

Націоналізм існує багато понять та термінів які трактують націоналізм в різних інтерпретаціях. Згідно енциклопедичного словника Ф.А Брокхауза та І.А Ефрона націоналізм-це перетворення живого народного самосвідомості в абстрактний принцип, який стверджує "національне" - як безумовну протилежність "універсального", і "своє рідне" - як безумовну протилежність "чужоземного".[13]

Своє визначення націоналізму дає також Український Радянський енциклопедичний словник згідно нього націоналізм-це буржуазна ідеологія в галузі національних відносин характерною ознакою якої є проголошення зверхності національних інтересів над соціальними, що сіє розбрат між трудящими різних національностей з метою усунення їх від класової боротьби.[35]

В роботі використано термін який найбільш точно характеризує націоналізм та дає точну його характеристику. Націоналізм-ідеологія і напрямок політики, головним постулатом якого є цінність нації, як найвищої форми суспільної свідомості та колаборації а також її первинності в процесі становлення держави саме це є відмінною рисою націоналізму від інших ідеологій лібералізму, консерватизму, соціал-демократизму, анархізму та комунізму.[8]

На початку 30-х років і аж до закінчення Другої світової війни почали утверджуватися тоталітарні режими в Радянському Союзі, Німеччині та Японії, що привело до зміцнення національної свідомості . Для Європейських країн характерним був пангерманізм-культурний і політичний рух, в центрі якого лежить ідея політичної єдності нації німців на основі етнічної, культурної та мовної ідентичності. Витоки цього руху з'явилися на початку XIX століття і були одним із наслідків наполеонівських воєн, саме в ту епоху багато країн Європи були розділені і хотіли об'єднатися.

З кінця XIX сторіччя пангерманська ідеологія користувалася все більшими впливами серед суспільної свідомості і державної політики Німеччини. Коло німецькомовних спільнот в Європі було дуже вузьким. Німеччина була істотно зменшена в розмірі. Австро-Угорщина була розділена. Австрія прийняла назву “Німецька Австрія” і голосувала переважною більшістю за союз з Німеччиною. Назву «Німецька Австрія» і об'єднання з Німеччиною було заборонено союзниками після Першої світової війни.[3]

На початку 30-х років XX століття пангерманська ідеологія набувала все більшої популярності серед суспільної думки і внутрішньої політики Німеччини; найбільшого розквіту вона досягла після приходу в 1933 до влади А. Гітлера. У 1941 у результаті коли Німеччина досягла перемог німецької армії у Європі, пангерманська ідеологія була близькою до свого найповнішого завершення.

Друга світова війна тимчасово викликала зниження впливу пангерманізму, особливо тоді коли хід війни змінився і радянська армія масово витісняла нацистів з території Східної Європи та впроваджувала там ідеологію комунізму. Радянське керівництво завдало смертельного удару пангерманському рухові, який прагнув до об'єднання Німеччини, Австрії, Швейцарії, Данії і скандинавських країн в єдиний союз «нордичної раси». Німці були нещадно вислані з Центральної та Східної Європи (всього виселенню піддалося близько 16,5 млн чоловік німецького населення), частина самої Німеччини була спустошена і країна була розділена на радянську, французьку, американську і британську зони, а потім — на Західну і Східну Німеччину.

Масштаб поразки німців був безпрецедентний. Націоналізм і пангерманізм стали майже забороненими.

Що стосується інших національностей які підтримували пангерманізм то їх також чекала важка участь Австрія та скандинавські країни зазнали глибокої ментальної кризи.[24]

З початком Другої світової війни реалії воєнно-стратегічної обстановки викликали в певній частині населення країн Антигітлерівської коаліції надії на щирість намірів окупантів щодо майбутнього їх держав. Ці сподівання, очевидно, сприяли поширенню доброзичливого ставлення звичайного громадянина до німецької армії та окупаційної адміністрації в той період. Таким чином і виникає ще один вид руху - колабораціонізм.

Трактування поняття колабораціонізм можна розглядати з різних точок зору одне з таких визначень дає енциклопедія сучасної України. Колабораціонізм – усвідомлене, добровільне та зумис-не співробітництво з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам.[14] Для більш детального аналізу поняття колабораціонізм в роботі було використане визначення, що більш детально розкриває його суть. Колабораціонізм-військове, політичне і економічне співробітництво громадян держав Антигітлерівської коаліції або представників основних етнічних груп цих держав із нацистською Німеччиною, Японією та фашистською Італією під час Другої світової війни.[29]

Поняття колабораціонізм було запатентоване генералом Анрі Петеном, котрий очолював режим Віші та призивав французів до допомоги в перемозі разом з нацистською Німеччиною. Термін жваво поширювався та активно популяризувався радянською пропагандою в негативному контексті для характеристики співробітництва радянського народу із Німеччиною.

Відомий французький історик та політолог Жан-Батист Дюрозель зазначав, що головною причиною масового колабораціонізму європейців під час Другої світової війни була важлива проблема: підтримувати стабільність за Німеччиною, яка вже встановила свій авторитет в Європі, чи погодитися на комуністичний експеримент який був геть не відомим.[12] В своїх глибоких роздумах Європа була згодна до створення сильного ядра в особі Німеччини, як засновника нового економічного суспільного та політичного просторів.

Існує багато типів колабораціонізму: військовий, економічний, культурний, побутовий, політичний.

В період Другої світової війни всі типи колабораціонізму були поширеними та активно використовувалися для поширення нацистських ідей.

Варто сказати, що пропаганда колабораціонізму була дуже вдалою серед населення, адже на початку Другої світової війни реалії воєнно-стратегічної ситуації викликали в певній частини населення країн Антигітлерівської коаліції надії на щирість намірів окупантів щодо майбутнього їх держав. Ці сподівання, очевидно, сприяли поширенню доброзичливого ставлення звичайного громадянина до німецької армії та окупаційної адміністрації в той період. Серед національно свідомої частини населення Франції, Великої Британії чи Польщі з'являлися надії на те, що Третій Рейх, здолавши комуністичний радянський режим, забезпечить якусь форму самостійного державного розвитку їх країн.

Яскраві приклади державного колабораціонізму продемонстрували Франція, Данія, Чехія, Моравія, Норвегія та інші країни. Державна політика і буденна свідомість громадян європейських країн сформували толерантність до агресії з боку Німеччини. В результаті проведення вдалої агітації низка Європейських держав була готова прийняти сторону колабораціонізму. Жодна з європейських країн, за винятком Великобританії, не мала серйозної військової опозиції Німеччини, і «рух опору», за винятком партизанського руху, став уособленням нового німецького порядку в Європі.

Типовим прикладом колабораціоністичного руху виступає Британський добровольчий корпус, військове формування Вермахту, в подальшому війська СС, членами якого були в більшості громадяни Великої Британії за часів Другої світової війни. Це формування є типовим прикладом британського колабораціонізму в роки Другої світової війни. Не дивлячись на не великий об'єм людського ресурсу це формування представляло для німців величезну пропагандистську цінність. На початку 1941 року в рядах Вермахту проходило службу 10 британців, але до 1943 року спроби сформувати англійський легіон СС не проводилось. Ідея булав Джона Амері — сина колишнього міністра Британії в справах Індії.

Джон. Америкі був антикомуністом, приймав участь у Іспанській громадянській війні на боці генерала Франко. Спочатку Джон. Америкі утворив антибільшовицьку коаліцію з населення країн Європи. Її основним завданням стало створити своє повноцінне збройне формування для подальшої відправки на Східний фронт.

Подібно Британському корпусу були утворені також Данський, Сербський та Латиський корпуси, котрі підтримували Німеччину не лише в ідеології і політичних поглядах, а зробили не малий вклад безпосередньо на полі бою.[5]

1.2 Поширення не комуністичного руху опору в країнах Європи

Після вигнання нацистів з країн Європи комуністична влада поступово почала запроваджувати в цих країнах свої порядки та створювати плацдарм для розвитку комунізму. Масові репресії та порушення демократичних норм обурювали людей. Населення країн Європи почало усвідомлювати всі недоліки та суть радянської ідеології, а разом з тим політику комунізму.

Невдоволення людей почалося виливатися не лише в ідеологічні та історичні протистояння, але і масові збройні повстання проти комуністичного руху. Повстанські рухи в Центральній та Східній Європі проти комуністичних режимів, створених за умов радянської окупації та підтримки Радянського Союзу, які почалися на заключному етапі Другої світової війни і продовжувалися після офіційного її закінчення.

Не комуністичні рухи опору широко були поширені в таких Європейських країнах: Польща, Молдова, Румунія, Болгарія, та країни Прибалтики (Латвія, Литва, Естонія). Саме в цих країнах найбільше загострюється національна свідомість, утворюються підпільні організації та виникають збройні конфлікти. В своїй пропаганді Радянський Союз найбільшу увагу звертає також на ці країни. Найбільшою мірою це пов'язано з територіальною близькістю.

Не комуністичні рухи опору особливо в роки Другої світової війни були не менш поширеними також в країнах Західної Європи. До них можна віднести Італію, Францію, Норвегію та Іспанію. На відміну від країн Східної Європи на території яких проходили лінії фронтів та активні бойові дії, вище перераховані країни були хоч і теж ослаблені війною, але все ж таки більш економічно та політично стійкішими до впливу зовнішньополітичної пропаганди Радянського Союзу, оскільки їм вдалося відстояти територіальну цілісність та незалежність, позбавитися від соціалістичного настрою на відмінну від країн які прийняли сторону Радянського Союзу. Для більш детального аналізу, розуміння та сприйняття не комуністичного руху опору на теренах Європи, варто розглянути кожну країну в окремому розрізі.

Італійці вступили у бойові дії на боці країн Осі 10 червня 1940 року, оголосивши війну Великій Британії та Франції. 28 жовтня 1940 Італія оголосила війну Греції, 6 квітня 1941 — Югославії. 22 червня 1941 Італія разом з країнами Осі здійснила напад на Радянський Союз. 11 грудня 1941 Італія в тандемі з Німеччиною оголосила війну Американцям. Незважаючи на успішні бойові дії та вдалий рейд країн Південної Європи італійський уряд на чолі з Беніто Муссоліні пішов на переговори та примирився з США та Великою Британією. 8 вересня 1943 капітуляція Італії стала цілком узаконеною. Та незважаючи на провал фашистської кампанії Німеччина все ж відстояла північну та центральну Італію і 23 вересня 1943 р. на територіях що знаходились під владою Німеччини була проголошена Італійська соціальна республіка, що вела активні бойові дії аж до свого повного розвалу в 1945.

Утворення Італійської соціальної республіки і було типовим проявом саме націоналістичного руху в Італії, адже Італія відносилася до пангерманської течії і саме утворення власної держави стало вагомим проявом національної свідомості Італійців. [4]

Якщо починати розмову про Францію, то починаючи з 1936 року і до кінці 1937 року політичну владу в країні очолював Народний фронт до складу

якого входили комуністи соціалісти та радикал-соціалісти. Уряд очолював Леон Блюм.

Уряд народного фронту провів ряд значущих соціальних реорганізацій. Проте серед партій, що входили до Народного фронту були деякі непорозуміння в їхньому баченні політики. Промислові кола були занепокоєнні зростанням впливу комуністів та сприяли відтоку грошей та засобів виробництва із Франції та знеціненню національної валюти, що звело нанівець багато соціальні цілі влади.

Також, ультраправі партії, спекуюючи на антисемітизмі, піддавали критиці Л. Блюма через його єврейське походження. На початку Другої світової війни Французька комуністична партія, а саме у вересні 1939 року діяльність французьких комуністів була забороненою, адже націоналістські течії вважали комуністичні ідеї утопічними і не бачили подальшого перспективного розвитку Франції та її блискавичної інтеграції в світовий простір.

Яскравим проявом не комуністичного руху, а саме колабораціонізму у Франції був режим Віші. Це був уряд Франції, утворений з числа завязаних колаборантів після того як вони зазнали невдачі у війні з нацистською Німеччиною. Новоутворений уряд виник як наслідок укладення договору Національними зборами Третьої республіки, котрий відкрив надзвичайні повноваження для прем'єр-міністра Франції, маршалу Франції Філіпа Петена після невдачі в баталії за Францію в 1940 році.

Діяльність нової держави було легітимно визнано майже всіма членами міжнародного співтовариства окрім Великої Британії. Згідно з умовами мирного договору, підписаного генералом Шарлем Хюнтцигером з французького боку і генералом Вільгельмом Кейтелем з німецького боку 22 червня 1940, майже 2/3 території Франції знаходилася під владою нацистів. Решта частини Франції, її протекторати і колонії залишалися вільними для французів.

Режим Віші мав у континентальній Франції приблизно 105 тис. армії без важкої техніки, які беззаперечно були передані владі Третього Рейху або

відправлено на колоніальні землі. Було також залишено більш ніж 200 000 солдат у колоніях які були Французькими на той час.

Варто зазначити, що нацистський режим проіснував на території Франції досить тривалий термін, майже весь період Другої світової війни з 1940 по 1944 рік. Колабораціоністський режим також мав не аби яку підтримку і серед звичайного населення, адже нацисти могли забезпечити людям стабільність хоч в якихось галузях повсякденного життя. Та нажаль після падіння режиму Віші на колаборантів чекала жорстка розправа від нового Тимчасового уряду Французької Республіки, що підтримував гарні зовнішньо економічні зв'язки з Радянським Союзом. 50 тис. чоловік — з числа режиму Віші та колабораціоністи — були повністю без права на що небудь. Міністри колаборанти були засуджені Верховним судом, котрий заключив П'єра Лавалю та маршала Петена до смертної кари.

Що стосується Норвегії, то не комуністичний рух опору в Норвегії був далеко не однозначним і кидався до крайнощів. Під час Другої світової війни однією з ведучих партій в Норвегії була Національна єдність. Ще на початку свого заснування партія носила виключно націоналістський характер і пропагувала виключно націоналістичні лозунги. Її ідеологія базувалась на спробі синтезу демократії, та націонал-соціалізму проте в народі її мало хто підтримував.

Перед вторгненням Німеччини до Норвегії у 1940 р. партія, очолювана Відкуном Квіслінгом, перетворилася на екстремістську, праворадикальну партію із членством лише близько 2000 осіб. Однак пізніше, після окупації країни Німеччиною, членство у «Національній Єдності», яка була єдиною легальною партією, зросло до 45 тисяч. Першими декретами В. Квіслінга була заборона Комуністичної партії Норвегії, цензура преси, та заборона усіх політичних партій крім «Національної Єдності». Під керівництвом Відкуна Квіслінга «Національна єдність» стала головною колабораційною партією країни, хоча залишалася в залежності від німецьких властей. Вже 8 травня 1945

року партія була заборонена. Багато членів партії були заарештовані і засуджені, а лідер В. Квіслінг був страчений.

Якщо в своїх витоках партія зверталася до ідей комунізму то з приходом на територію Норвегії нацистів, політичні ідеї партії різко стали прокомуністичними і перейшли на сторону німців.

Перед початком Другої світової війни в Іспанії тільки не закінчилась громадянська війна між ліво-республіканським урядом Іспанської республіки та правими силами країни. Допомогу у вирішенні тривалого та кривавого конфлікту СРСР на боці республіканського уряду та Німеччини і Італії на боці повстанців.

Італія з Німеччиною не отримували великої вигоди від такої політики. Звичайно, вони здихалися перспективи отримати соціалістичну державу на Заході Європи, оскільки бо саме повстанці не навіділи комунізм та активно винищували ідеологію – саме це і стало головною причиною початку громадянської війни проте Іспанія все ж не ввійшла до складу країн Осі і впродовж всієї війни дотримувалася позиції нейтралітету.

В процесі здобуття перемоги в Іспанії націоналісти створили однопартійну авторитарну державу під фактично абсолютним керівництвом Франсіско Франко. Ідейний лідер правих сил Франсіско Франко у випадку з війною проти СРСР не витримав був розпалений жагою помсти, вирішивши віддячити Сталіну і відправив на східний фронт Блакитну дивізію. Ситуація змінилася з початком Холодної війни, на тлі якої сильна антикомуністична спрямованість Франко природним чином схилила його режим до вступу в союз із США.

Що стосується Польщі, то тут варто сказати, що на початкових етапах війни польська партизанська Армія Крайова була в тісних відносинах із радянською армією проти вигнання німецького окупаційного режиму. Після процесу насадження комунізму в Польщі липні 1944 року маріонеткового комуністичного уряду, радянські органи державної безпеки безжалісно знищували польських партизан. Відтак Армія Крайова різко змінили свою

тактику та перейшли на сторону боротьби з комунізмом . З метою подавлення повстанського спротиву Польські комуністи активно залучали збройні сили, а також підрозділи радянського НКВД. У період 1945–1947 було заарештовано близько 21 тисячі підпільників, понад 6 тисяч із яких приговорено до смертної кари. Та не зважаючи на це підпільники не здавалися: лише у 1945 році було вбито понад 3,5 тис. комуністів, а у 1945–1948 роках — понад 30 тисяч.

З роками усвідомивши всі переваги та недоліки ведення партизанської війни повстанці змінили тактику. Зрозумівши недоречність подальшого збройного опору, на початку 1945 року підпільники перестали функціонувати як армія. Частина її військових припинила бойові дії та зайшла в тінь. Інші перейшли до лав новоствореної організації “Воля і незалежність”.

Разом з підпільниками профашистську боротьбу здійснювали Національні збройні сили. До їх чисельності входило кілька десятків загонів загальною чисельністю більше ніж 2 тисячі чоловік. Усвідомлюючи силу СРСР та підтримку комуністами з Польщі, командування у вересні 1945 року вирішило змінити тактику боротьби і перейти до пропагандистської діяльності та проникнення своїх членів до новоутворених органів влади, армії та сил безпеки комуністичної Польщі.

Глобальними масштабами не комуністичний рух опору розвивав свою діяльність протягом 1944-1949 років. Масовий характер спротиву змусив польський уряд пом'якшити свою політику, відмовитися від продиктованих Радянським Союзом умов та дозволити не значну орієнтацію на капіталізм. Свою опосередкованість від комуністичної влади зберегла і католицька Церква. [6]

Після визволення Молдови на її території активно почалася масова радянська організація всіх сфер життя. Подібний прояв комуністичної влади, розрив традиційних зв'язків із сусідньою Румунією, масовий голод 1946–1947 років, а також політичні репресії та проведена чекістами масова депортація майже 13 тисяч «неблагонадійних» сімей викликали занепокоєння серед корінного

населення, адже це для них був прояв так званого соціального вандалізму. В Молдові почали виникати осередки не комуністичного руху опору.

Яскравим представником не комуністичного опору стала Національна організація Бессарабії — Лучники Штефана. Її витoki сягають 1946 року основана була молоддю з міста Сороки. За час свого існування ними було проведено підпільну антирадянську агітацію, розробляли власну програму та запрошували до членства своїх соратників. Згодом про діяльність угруповання дізналося МГБ. До 1947 року всі члени спілки були арештовані та засуджені до тривалих термінів у таборах .

Подібною до попередньої стала Чорна армія. Котра була створена селянами Бельцького повіту. На протязі року діячами було здійснено кілька збройних нападів на всі комуністичні контори які діяли на території повстанців. Хоча чисельність Чорної армії становила менш ніж 50 озброєних бійців, їм все ж вдавалося тримати в страху місцевих комуністів. Чекістами було здійснено ряд операцій, спрямованих на перслідування та розправу над керівниками армії. В наслідок успішної ліквідаційної компанії комуністів абсолютна більшість повстанців загинули.

Після того як радянські війська зайшли на територію Румунії в 1944 році, в країні почали виникати осередки не комуністичного руху опору. Котрі склалися з румунських солдатів та воювали проти Червоної армії методами підпільників та партизан. Та на жаль ці загони довго не існували оскільки швидко були розвалені радянською армією.

Значно триваліший та масовий не комуністичний рух опору почався в Румунії вже після Другої світової війни. Румунський уряд та компартія встановили у країні однопартійну диктатуру, Румунський король відійшов від престолу репресій почала зазнавати церква та духовенство, насильницьку колективізацію та націоналізацію відчули на собі селяни. Ця політика викликала невдоволення у суспільстві. У 1947–1948 роках починають стихійно формуватися підпільні не комуністичні партизанські загони.

В Болгарії, на протязі 1944–1947 років не комуністичний опір здебільшого мав індивідуальний або стихійний характер. Та після 1947 року, коли репресії зачепили колишніх союзників комуністів по антинацистському Вітчизняному фронту, супротив нарощував масштаби діяльності та поширював їх серед населення.

Підпільні організації почали виникати в гірських районах. Поступово не комуністичний рух опору спалахував на території всієї Болгарії. Основу повстанського руху становили 28 бойових груп з чисельністю близько 2 тис. осіб. Крім озброєних учасників значну частину займали також люди що боролися словом а також інформацією та пропагандою. Станом на 1946 рік органами державної безпеки зафіксовано понад 160 збройних загонів, більшість яких була організована за кордоном.

Свого піку розвитку не комуністичний рух опору досягнув на півдні Болгарії на кордоні з Македонією. У 1947–1948 роках повстанці на чолі з Герасимом Тодором контролювали більшу частину місцевої Санданської округи, організовувалися диверсії та атаки на комуністів. Для придушення опору влада кинула проти партизанів кілька тисяч чекістів. У визначених урядом регіонах було засновано військовий стан. Після двотижневих боїв загін Г. Тодора було знищено, та кільком групам вдалося перміститися до Греції.

Ще одна масштабна баталія була у 1948 році поблизу міста Слівена. Понад 13-тисячне угруповання військових та міліціонерів атакувало загін Георгія Стоянова чисельністю у 106 бійців. Бойові дії тривали 2 доби. Повстанці втратили понад 40 бійці решта втекла з облоги. Невдовзі керівник повстання був арештований, але його загін продовжував діяти до 1949 року і навіть захопив декілька населених пунктів.

В період коли Латвія була окупована нацистами було утворено підпільну Центральну раду, головною метою своєї діяльності вона вважала відновлення абсолютної незалежності країни. Однак Радянський Союз мав на державу власні плани. В зв'язку з такою позицією у повстанців не лишалося вибору окрім перейти до радикального не комуністичного руху опору.

Протягом 1944–1945 років в країні виник перелік партизанських об'єднань: Асоціація національної оборони Латвії, Латвійська національна партизанська асоціація та Організація латвійських національних партизан. Згідно з даними військової статистики того часу в числі постанців було близько 30 тисяч осіб. Початковим етапом діяльності партизанських груп було обрати стратегію діяти великими силами, проводячи неочікувані атаки проти підрозділів НКВС та загонів Червоної армії, забираючи під власний контроль конкретні території.

Активні дії режиму з придушення повстанського руху змусили незабаром змінити тактику. З часом партизани відмовилися від масових наступальних операцій. Значно частішими були ідеологічні пікети проти місцевих чекістів та подібних прокомуністичних організацій.

Коли радянською владою було здійснено масову депортацію корінних жителів Латвії, як наслідок цей процес позбавив повстанців людського ресурсу. Це стало початком кінця боротьби не комуністичного руху опору. Більшість повстанців надали перевагу скорилися комуністам, а подальшу боротьбу проти органів держбезпеки, винищувальних батальйонів та радянської агентури всередині країни вели лише незначна кількість підпільних угруповань.

В цілому протягом 1944–1950 років підпільниками було організовано понад 1500 боїв у 47-ми районах Латвії. До жовтня 1953 року під час збройного опору загинули або були поранені понад 3200 чекістів, бійців винищувальних батальйонів, агентів та так званих «радянських активістів». До числа не комуністичного руху опору долучилось близько 20 тисяч осіб, яких підтримували майже 100 тис. корінних жителів. Як наслідок збройних сутичок загинули понад 3 тисячі вояк, заарештовано та розстріляно 490 осіб.

В часи нацистської окупації колишні діячі та військовики довоєнної Литовської держави утворили підпільні організації та загони, які мали боротися за відновлення суверенності власної держави. Коли влітку 1944 року окупанти залишили Литву а радянський уряд почав там своє панування, рух опору змінив та розширив спектр діяльності.

Най масштабнішим формуванням була Литовська армія свободи. Її командування вважало, що лише радикальний опір людей та тиск з боку впливових Західних країн примусять комуністів залишити територію Прибалтики. Це було основною причиною чому повстанські загони нападали на всі без винятку радянські організації організовували диверсії та ідейну боротьбу.

Наприкінці 1940-х стало зрозуміло, що розрахунок на допомогу Заходу був не вдалим. Тому командири Армії вирішили діяти радикально і міняти хід боротьби й у лютому 1949 року перейменували організацію у Рух боротьби за свободу Литви. Багаточисельні угруповання почали розпадатися на невеликі зщоб найшвидше проникнути в тил ворога. Від нападів на військові частини та інші стратегічні об'єкти вони перейшли до «точкових» акцій проти окремих представників радянської влади та їхніх місцевих поплічників. На протязі 1944–1969 років активні бойові дії у антирадянському ополченні на території Литві взяли близько 100 тис. осіб. Близько 30 тисяч знищили радянські чистки, близько 20 тис. зазнали концтаборів та смертельного покарання від Радянської влади.

Не комуністичний опір в Естонії не мав стабільного управління та діяв переважно кількома окремими групами, найбільшою з яких був Союз збройної боротьби. Масштаби діяльності підпілля в Естонії не були широкими такими як у Литві чи Україні. Незважаючи на це, своєю діяльністю повстанці завадили швидкому поглинанню країни радянською владою.[2]

Отже проаналізувавши та розглянувши 1 розділ дослідження явища не комуністичного руху опору можна зробити відповідні узагальнюючі висновки за допомогою яких поняття не комуністичного руху опору можна розглянути більш широко. .

Не комуністичний рух опору, як було встановлено можна розглядати через призму різних понять та явищ, а саме :антикомунізм, колабораціонізм, націоналістичний рухи.

Відповідно до ситуації та умов, які панували в країні, виникали політичні течії та рухи. З одного боку можемо зробити висновок, що вони повністю орієнтувались на потреби місцевого населення і задоволення їх потреб. Пояснюється це тим, що населення відіграє провідну роль у розгортанні будь-якого політичного руху. Незалежно від того, який це рух.

Кожен з цих рухів мав власну ідеологію принципи та спектр діяльності, а отже, кожен впливав на подальший свій розвиток самостійно і займає важливе місце в історії Європи зокрема під час Другої світової війни.

Не комуністичні рухи опору широко були представлені в багатьох країнах Європи, як західної, так південної, та східної.

В деяких країнах антикомуністичні рухи досягли не аби якого успіху та мали великий вплив на хід війни, не лише на територіях своїх держав, а й по всьому світу. Діяльність не комуністичного руху опору пояснювалася багатьма факторами та причинами, зокрема це заперечення ідей комунізму вважаючи їх утопічними та абсурдними, прагнення до свободи та незалежності, створення та пропагування власних націоналістичних ідей та течій. Фактично – це стало другим фронтом, коли поруч з війною за добувні ресурси, йде війна за ресурс людський.

РОЗДІЛ 2.

НЕ КОМУНІСТИЧНИЙ РУХ ОПОРУ ТА ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА

2.1 Дослідження діяльності не комуністичного руху опору

На рівень розвитку історії в Європі станом на сьогодні, дослідження діяльності не комуністичного руху опору є дуже популяризованим, адже злочини комунізму, які існували протягом всього періоду правління Радянського Союзу зробили вагомий внесок в національній свідомості багатьох Європейських держав.

Згадуючи про роки Другої світової війни, слід уточнити, що діяльність не комуністичного руху опору в країнах Європи мала не значний вплив поширення та розвитку, адже переважну більшість займав все ж таки комуністичний рух опору, бо він насаджувався штучно та підкупляв народ красивими обіцянками, лозунгами і в порівнянні з нацизмом був просто мрією всіх народів. Проте така ситуація продовжувалася не завжди і змінювалася протягом всієї тривалості війни.

Та не дивлячись на масове поширення комунізму не комуністичні рухи також мали своє місце в історії Європи. В роки війни і в деяких країнах особливо в тих, де комунізм встиг показати своє істинне обличчя досягали не аби якого поширення та процвітання. Саме в роки Другої світової війни на території Західної Європи утворюються нові та посилюють свою діяльність раніше утворені проти комуністичні рухи.

Рух опору виступав як і великими угрупованнями та укладанням пактів між країнами такими як Італія Німеччина Іспанія та Угорщина, так і діяльністю не великих малочисельних організацій, підпільних товариств та партизанських загонів, що в основному діяли в середині певної країни і орієнтувалися тільки на свої власні сили в боротьбі з комунізмом. Подібні організації та загони діяли в Чехії, Фінляндії, Югославії та інших європейських країнах, що не бажали схилити голову перед комуністичним ладом.

Починаючи дослідження діяльності не комуністичного руху опору не можливо не згадати так званий антикомуністичний договір. Антикомінтернівський пакт — договір, укладений 25 листопада 1936 року в Берліні. Договір передбачав двосторонню угоду між Третім Рейхом і Японською імперією з метою боротьби проти комунізму та Радянського ладу. Антикомінтернівський пакт мав у складі з три статті і протоколу підписання:

- Стаття 1 передбачала взаємну інформацію сторін про «активність Комуністичного Інтернаціоналу» і боротьбу з ним.
- Стаття 2 запрошувала держави, «внутрішньому спокою яких загрожує діяльність Комуністичного Інтернаціоналу», приєднатися до цієї угоди.
- Стаття 3 встановлювала строк дії пакту на 5 років. В “протоколі підписання сторони” зобов'язались вживати «суворих заходів проти тих, хто всередині країни чи поза нею прямо чи посередньо діє на користь “Комуністичного Інтернаціоналу”, а також створити постійну комісію для співробітництва в цій боротьбі.

Згодом до пакту почали приєднуватися і інші європейські держави: Італія, Іспанія, Угорщина, Румунія та Данія. У серпні 1939 року, Німеччина порушує Антикомінтернівський пакт і укладає з Радянським Союзом Пакт про ненапад терміном на 10 років.[37]

Вже за місяць після підписання сторонами пакту Німеччиною і Радянським Союзом було розділено Польщу, що і привело до початку Другої Світової війни, в якій проти Німеччини виступили Франція і Велика Британія, а СРСР і Японія, незважаючи на піврічний конфлікт на річці Халхін-Гол, зберігали формальний нейтралітет. Діяльність антикомінтернівського пакту продовжувалася на протязі всього періоду Другої світової війни і мала певні свої важелі впливу на міжнародне положення того часу.

Своєрідним доповненням Антикомінтернівського пакту стало утворення Троїстого пакту. Договір, укладений у Берліні 27 вересня 1940 року, яким було

створено військовий союз, відомий як - Країни Осі. Пакт передбачав, що протягом наступних 10 років країни-учасниці будуть надавати одна одній підтримку та співпрацювати у досягненні геополітичних цілей, головною з яких було визначено встановлення нового світового порядку.

Відповідно до Троїстого пакту країни-учасниці зобов'язувалися надавати допомогу в економіці та політиці а також вияснити власні важелі впливу у світі. Німеччина та Італія вкорінили своє панування в Європі, а Японія - у Східній Азії. Протягом 1940-41 року до Троїстого пакту приєднався ще перелік країн: Угорщина, Румунія, Словаччина, Болгарія, Югославія та Хорватія, що знаходилися у залежності від однієї з держав, які його уклали, а також тих, які шляхом співробітництва з даними державами мали на меті вирішити конкретні завдання в галузі оборони -реалізувати територіальні претензії, забезпечити свою територіальну цілісність та суверенітет.[1]

Діяльність цих двох споріднених пактів в найбільшій мірі спрямована на антипропаганду комунізму в Європі, створення власних гасел та лозунгів, поширення конкретної фашистської ідеології. Важливим завданням було також ідеологічне проникнення до Радянського Союзу та насадження в них власної ідеології залучення до співпраці колаборантів, що значно допомагали країнам які входили до Антикомінтернівського та Троїстого пакту насадити населенню власну ідеологію і також надати значну підтримку на фронтах. Вермахт та війська СС поповнили понад 1,5 мільйони осіб із числа колаборантів. Із них у роки війни було сформовано 59 дивізій, 23 бригади, кілька окремих полків, легіонів і батальйонів.

Крім вище згаданих прокомуністичних угруповань фашистська Німеччина, яка активно насаджувала свою пропаганду в усіх країнах Європи, під її впливом з'явилася нова колаборантська держава - Протекторат Богемії та Моравії. Держава стала - етнічно-чеський протекторатом, який Третій Рейх встановив у центральних частинах Богемії, Моравії і Сілезії. Богемія і Моравія були оголошено протекторатом Німеччини і потрапили під

головування рейхпротектора Фрейгерра Константин фон Нейрата. Еміль Гах залишився технічним головою держави на посаді Державного Президента.

Німецькі посадові особи скомплектували особовим складом відділи, аналогічні урядовим міністерствам. Євреїв було звільнено з державних посад і переведено на нелегальний стан. Політичні партії було заборонено, оскільки всі вони суперечили ідеям нацизму. Особливо гостро переслідувався комунізм та його прибічники, а згодом багато комуністичних лідерів втекли до Радянського Союзу.[33]

При дослідженні діяльності не комуністичного руху опору в країнах Європи в роки Другої світової війни, значну увагу також слід приділити малочисельним угрупованням партизанського руху та підпільним організаціям, що своєю діяльністю зробили великий внесок в розвиток антикомуністичної пропаганди. В деяких країнах, в основному молодь та студентство об'єднувалися в спілки та пропагували власні ідеї та принципи створення власної держави.

Однією з відомих таких спілок стала Карельська Академічна Спілка — фінська націоналістична організація, що діяла в роки Другої світової війни. Переважну більшість членів спілки склали студенти з активною державною позицією та не байдужа інтелігенція. Головною ціллю організації було приєднання Східної Карелії і створення Великої Фінляндії. В своїй діяльності спілка дотримувалася послідовної феноманії, стояла на позиціях правих поглядів, антирадянщини і антикомунізму. Користувалася певним політичним авторитетом серед передових політичних партій Фінляндії.

Сплеск фінської антирадянської пропаганди і діяльності спілки був викликаний нападом СРСР на Фінляндію, починаючи з листопада 1939 року. Ця пропаганда була направлена на висвітлення агресивних планів СРСР та на заохочення здачі в полон радянських солдатів

Ідеологія академічної спілки тяжіла до націонал-патріотичних поглядів Югана Снелльмана. Програма організації ґрунтувалася на ідеї Великої Фінляндії, поєднаної з «антисовєтизмом». У внутрішній політиці спілка стояла

на позиціях феноманії, правих поглядів і антикомунізму. Суспільство було свого роду мозковим центром фінських правих. Великий вплив Спілка мала на військові кола. Противниками спілки були підпільна компартія, соціал-демократи і ліберали.

Основними завданнями організації було, створення власної армії, допомога біженцям зі Східної Карелії та установка чітких кордонів Великої Фінляндії. Діяльність спілки викликала невдоволення Радянського Союзу. Вже 19 вересня 1944 року, адміністрація К. Маннергейма уклала Московське перемир'я, що поклало край радянсько-фінській війні і також за умовами перемир'я діяльність Карельської Академічної спілки була заборонена від 23 вересня 1944 року.

Не комуністичний рух опору в Греції був представлений Народною республіканською грецькою лігою. Вона була республіканською організацією, і виступала проти повернення монархії в Грецію. Головним плацдармом стає історична область Епіру. В ході Другої світової війни республіканська ліга вступила в конфлікт з комуністичним Національно-визвольним фронтом Греції, що до 1946 року переросло у громадянську війну, в якій Народна грецька ліга здобула перемогу.

Номінальним політичним головою організації став Ніколаос Пластирас, що був на той час у Франції, де активно пропагував свої лозунги серед французьких партизан. Організації вдалося встановити зв'язок із британським штабом з метою отримання зброї і підтримки Великої Британії в разі збройної боротьби з фашистським режимом. У 1943 році Велика Британія почала підтримувати не комуністичні сили грецького руху опору, аби не допустити перетворення Національно-визвольного фронту Греції на чисельну армію, яка може в будь який момент під тиском комуністичної партії Греції прийняти сторону комунізму.

Стосовно не комуністичних партизанських угруповань, то значну увагу слід приділити угрупованню - Антикомуністична добровольча міліція, що складалася з місцевих не багаточисельних військових з'єднань. Слід

наголосити, що дане партизанське угруповання було утворене з подачі фашистської Італії задля знищення комунізму. У 1942-1943 роках, переважна більшість четників в окупованій Італією території Югославії приєдналася до лав італійських допоміжних загонів міліції та була укомплектована італійцями. З середини 1942 року, бойові угруповання четників були легалізовані італійським командуванням у Незалежній Державі Хорватія. Ще в червні 1942 року, близько 4,5 тис. четників діяло на території Чорногорії, а вже 28 лютого 1943 року, більше 20,5 тис. четників діяло в Незалежній Державі Хорватія.[21]

Діяльність міліції зводилась в основному до підготовки диверсій та незначних збройних нападах на комуністів в середині своєї країни. На відмінну від попередньо згаданої Карельської спілки, яка була значною мірою націоналістичною, антикомуністична міліція була більш колаборантською та мілітаризованою, не мала власних політичних ідей та поглядів, оскільки підкорялася націоналістичним інтересам Італії.

За планами, антикомуністична добровольча міліція мала бути організована в єдину Словенську Національну Армію, але цим планам не вдалося втілитися в життя. Після капітуляції Італії у серпні 1943 року, угруповання було розгромлене антикомуністичними партизанами. Діяльність антикомуністичної добровольчої міліції популяризувалася не лише в Югославії, але і на територіях інших Європейських держав, де велися бойові дії проти комунізму та фашизму.

Подібне до антикомуністичної міліції угруповання було угруповання - Словенське домобранство. Це була поліційна, напіввійськова організація, призначена для боротьби з партизанами Фронту визволення, що діяла під час німецької окупації в 1943—1945 роках у провінції Любляна, раніше окупованій фашистською Італією. До її складу ввійшли частина членів антикомуністичної добровольчої міліції. Домобранство було тісно пов'язане зі словенськими правими антикомуністичними політичними партіями та організаціями, які й забезпечили йому більшу частину його членів.

У Словенському Примор'ї існував подібний, але набагато менший підрозділ під назвою - Словенський національний корпус оборони. Але більш відомий, як Приморське домобранствоякий був ідеологічно та організаційно пов'язаний зі Словенським домобранством. У Верхній Крайні у 1944 та 1945 роках, діяла ще менша організація - Самооборона Верхньої Крайни, також відома, як “Домобранство Верхньої Крайни”. Усі три домобранства формувалися майже виключно з етнічних словенців. У період найбільшого розмаху їхня чисельність становила близько 21000 чоловіків, з них 15000 у Провінції Любляна, 3500 у Юлійській Крайні та 2500 у Верхній Крайні. Всі офіцери та мова команд були словенськими.

В таких країнах як Англія та Франція діяльність не комуністичного руху опору зводилась в діяльності до антирадянської пропаганди. Сплеск антирадянської пропаганди в Англії та Франції відбувся після провалу переговорів 1930-х років, про створення в Європі системи колективної безпеки за участі цих країн та СРСР і наступного зближення СРСР та нацистської Німеччини.

Матеріали профашистської та антикомуністичної пропаганди активно друкувалися Англійськими та німецькими представниками не комуністичного руху опору. Так, 29 листопада 1939 року англійська комуністична газета “Дейлі Вокер” писала: “Слід звернути особливу увагу на один з випадів містера Вілрда проти радянської зовнішньої політики, яка стала такою ж аморальною, такою ж вбивчою, такою ж антисоціальною, як і зовнішня політика гітлерівської Німеччини”. В той же період газета “Паризький Матен” писала: “Германський народ і радянська революція крокують пліч-опліч”.

Вагомий внесок до розвитку не комуністичного руху опору у Франції була Фран-тірер. Організація боролася за незалежність та соборність французької держави протягом 1940-1943 років. Свою діяльність патріотична організація здійснювала в південних регіонах Франції в Ліоні та Леможі. Основним напрямком діяльності стала розвідувальна діяльність та друкована пропаганда. Лідери руху Фран-тірер переслідували виключно націоналістичні

французькі погляди та кардинально протестували проти комуністів та їх ідеології.

Обставини на світовій арені навесні 1939 року, змушували лідерів європейських держав подбати про свою безпеку. Антирадянська пропаганда в Англії та Франції підтримувалась значною, але не повною мірою урядами цих країн. Це пояснювалося тим, що під час активних бойових дій, коли ще було не зрозуміло за ким сила комуністами чи фашистами, Англія та Франція, як одні з найбільших та найвпливовіших держав значно переймалися за своє місце у світовому просторі після закінчення війни. І хоч вони і входили до складу держав антигітлерівської коаліції, але ідеї та принципи комунізму розділяли частково.

Саме ці обставини спонукали європейські уряди, насамперед у Франції й Польщі, до вибору далеко не очевидного в ті роки. Обирати довелось між небезпекою з боку нацистської Німеччини й фашистської Італії та комуністичною загрозою з боку Радянського Союзу і партій, які підлягали йому в Комінтерні. Варто зазначити також, що аж до початку Другої Світової війни більшість європейських державних діячів не розуміли суті нацизму, в якому бачили прояв німецького реваншизму, через що тоді Йосип Сталін здавався багатьом небезпечнішим за Адольфа Гітлера.

Європейська політика базувалася, з одного боку, на визнанні переваги німецької військової машини, з іншого боку, на надіях, що умиротворення допоможе уникнути війни з Німеччиною. Уряди Англії та Франції розглядали СРСР як ненадійного й небезпечного союзника, що підштовхувало їх на шлях угодовства з А. Гітлером.

Саме недовіра урядів Англії та Франції до Радянського Союзу унеможливила створення системи колективної безпеки в Європі і тим самим дала поштовх для втілення фашистської пропаганди та поширення колабораціонізму на території своїх країн.

В Німеччині, як в головній військовій, політичній та ідеологічній противниці Радянського Союзу та комунізму не комуністичний рух опору та

антифашистська пропаганда розвивалися не так швидко та успішно як в решті Європейських країн. Саме з Німеччини не комуністичний рух опору, а особливо колабораціонізм почав поширюватися Європою. Поступово завойовувавши різні частини Європи та установлюючи там свої нацистські порядки ідеї комунізму та діяльність комуністичних партій автоматично заборонялися та переслідувалися.[22]

На території Німеччини не комуністична пропаганда діяла за допомогою плакатів, листівок, радіо та кіно з акцентуванням на визвольній місії німецької армії та злочинах більшовицької влади в СРСР. Так, кіно та фото документи про Катинський розстріл, відзняті німецькою окупаційною владою, в СРСР розглядалися як антирадянська та проти комуністична пропаганда.

Досліджуючи діяльність німецького не комуністичного руху опору цікавим є факт, що деякі не багато чисельні угруповання були противниками не лише комунізму, а також і нацизму тому члени цих організацій проводили свою роботу підпільно і цей факт значно ускладнював їм життя. Представники німецького руху опору Фрідріх Кельнер, Фрідріх Ольбріхт та Оскар Шиндлер. Саме ці представники одні з небагатьох боролися з фашизмом та, активно підтримували Веймарську республіку були прихильниками становлення демократії в Німеччині.[20]

В своєму щоденнику Фрідріх Кельнер писав, що ідеї фашизму та комунізму дуже близькі за своєю суттю і знайти між ними розбіжності складно та іноді взагалі не можливо. Він також говорив, що комунізм та фашизм є “руйнівниками світу”. Ф. Кельнер також не міг зрозуміти, чому впливові Європейські держави не могли зупинити намір двох головних диктаторів світу, які за своєю ейфорією могли б утопити світ в крові.

2.2 Основні не комуністичні рухи опору в Європі

Розглянувши діяльність та розвиток антикомуністичних, націоналістичних, та колабораціоністичних утворень, на їх фоні не можливо не згадати конкретно не комуністичний рух опору, якому варто присвятити окремий підрозділ в роботі. До не комуністичного руху пору слід віднести

організації та рухи які не були комуністами,але боролися з фашизмом за визволення своєї держави. Подібних угруповань а воєнній Європі було не багато,адже переважна більшість опору приймала або сторону комунізму або ж фашизму,оскільки діяти проти двох передових сил самотужки було неможливо.

Одним з найяскравіших представників не комуністичного руху пору в плані збройної боротьби та ведення партизанської війни стала Армія крайова заснована в Польщі в 1939 році силами добровольців які були сформовані в партизанські загони та стали одним з най організованіших підпіль в Європі. До складу армії входили прихильники різних партій та політичних режимів яких єднала мета боротьба з фашизмом. Основною ціллю діяльності Армії крайова був збройний супротив нацистським загарбникам та підняття загально національної свідомості. Окрім нацистів повстанці боролися з українськими,білоруськими та литовськими націоналістичними угрупованнями та з червоною армією.

Керівництво Армії Крайова знаходилось в еміграції в Англії і складалося з кадрових офіцерів колишнього Війська польського,а також випускників секретних підпільних військових навчальних закладів. Значну допомогу підпільники отримували від уряду в еміграції та західних союзників. Союзники скидали для потреб армії гроші та військові вантажі: стрілецька зброя, кулемети, міномети, вибухівку, боєприпаси, засоби зв'язку та інші матеріали. Впливову підмогу надавало Британське управління спеціальних операцій,що надавало партизанам допомогу, скидаючи з літаків контейнери зі зброєю та боєприпасами, включаючи пістолети-кулемети, детонатори, пластикову вибухівку, а також інше стрілецьку зброю пістолети, гвинтівки, автомати, кулемети, міномети.

Починаючи з 1 січня 1941 року по 30 червня 1944 року в межах військової боротьби частини армії і підлеглі їм загони, за їх даними , збили з рейок 732 потяги, знищили близько 4,3 тис. транспортних засобів, спалили 130 складів зі зброєю та спорядженням, пошкодили 19 тис. вагонів і близько 6,9 тис. локомотивів, підпалили 1,2 тис. бензоцистерн, підірвали 40 залізничних

мостів, знищили 5 нафтових свердловин, заморозили 3 великі доменні печі, провели близько 25 тис. диверсійних акцій на військових заводах, здійснили близько 5,7 тис. замахів на німців і співпрацюючих з ними поляків, звільнили ув'язнених з 16 в'язниць.[17]

Після того коли з Польщі зовсім було вигнано загарбників силами Червоної армії Армію Крайова було розпущено та незважаючи на це значна частина її солдат, не погодившись із подібним рішенням вищого правління, продовжувала боротьбу вже проти радянських військ. Польська історія досить значно оцінює величезний вклад армії крайова в розвиток боротьби за суверенну Польську державу. Та нажаль така не багато чисельна армія не могла протистояти силі “комуністичному локомотиву”.

Координатором партизанських підпільних загонів які існували майже в кожній Європейській державі та боролися з нацизмом стало **Управління спеціальних операцій**.- британська спецслужба часів Другої світової війни, яка займалася проведенням розвідувальних і спеціальних операцій, а також диверсій на території окупованої Європи. Датою заснування є 22 липня 1940 року головною метою є-організація розвідувальної діяльності та підкріплення партизанських рухів опору на територіях окупованих країн.

Основний акцент роботи управління було спрямовано на організацію та діяльність багато чисельних груп рухів опору на території окупованих Європейських країн. Робота управління була організована шляхом утворення департаментів та секцій в кожній країні існувала певна секція,що мала свою назву та певний рід діяльності пов'язаний з боротьбою проти нацизму. Подібні штаб квартири секцій існували в Неаполі,Варшаві та французькому регіоні Ельзас. Діяльність управління поширювалася на території Італії,Франції,Бельгії,Нідерландів,Данії,Норвегії та навіть Німеччини де також знаходилися бажаючі боротися з фашизмом.[28]

Свої дії Управління спеціальних операцій обговорювало та погоджувало зі штабом між військових операцій і не діяло не упорядковано та безвідповідально. Значну роль в діяльності управління та насамперед в його

комунікаціях з представниками руху опору зіграла радіомовна корпорація BBC. Під час війни її мовлення здійснювалося майже на всіх окупованих країнами осі територіях: навіть під загрозою арешту люди слухали британське радіо. BBC передбачала і передачу деяких особистих повідомлень агентам, зашифрованих у рядках віршів або будь-які пропозиції, на перший погляд нічого особливого не має на увазі. У цих фразах могло ховатися повідомлення про безпечне прибуття агента, про передачу повідомлення в Лондон або про інструкції приступити до тієї чи іншої операції.

Про існування такої масштабної та багато чисельної спецслужби мало хто здогадувався аж до закінчення війни в Європі. Своє існування управління припинило по закінченню Другої світової війни 15 січня 1946 року оскільки з настанням мирних часів їхні послуги стали не актуальними.

Ще одним відомим представником руху опору в Європі стала **Вільна Франція**- назва руху опору та уряду у вигнанні створеного в роки Другої світової війни з метою звільнення Франції від режиму Віші. Організатором та керівником руху виступав генерал Шарль де Голль. Координаційний центр руху розташовувався в Лондоні.

Де Голль завжди хотів протистояти фашистським країнам в їх ціді загарбати Францію. 18 червня 1940 з дозволу Черчіля де Голль дав промову по британському радіо і закликав французів продовжувати війну з Німеччиною у спілці з Великою Британією. Генерал звинувачував уряд французьких колаборантів у зраді і сказав, що промовляє від імені французів. З'явилися й інші заклики де Голля. Таким чином де Голль встав на чолі "Вільної Франції" - організації, метою якої було чинити опір нацистам і колаборантам. Наслідком значної підтримки уряду Британії 7 серпня 1940 де Голль оголосив про утворення руху "Вільна Франція", членами котрого мали стати французькі військові, що перебували на той момент на неокупованій території. Однією з переваг та успіхом "Вільної Франції" було налагодження безпосередніх контактів з Радянським Союзом.[18]

За 1941—1942 розросталася мережа підпільних угруповань в Франції. З жовтня 1941, після перших масових розстрілів заручників нацистами, де Голль загукує французів до масового страйку і забастовок непокори. Після ряду вдалих битв організованих Британією та Францією у вересні 1944 року майже вся територія Франції була вільною від німецьких окупантів, а Шарль де Голль став керівником тимчасового уряду. [34]

2.3 Вплив не комуністичного руху опору на хід Другої світової війни

В історії ХХ століття боротьба народів проти фашизму, яка розгорнулася в роки Другої світової війни в Західній Європі, мала першочергове значення для майбутньої європейської світової цивілізації. Важливою частиною визвольної боротьби був Рух Опору проти фашистів та їх помічників.

Друга світова війна з моменту свого початку проходячи масовими кривавими бойовими діями стрімко набирала оберти по всьому світу. Друга світова війна, як перший справді глобальний конфлікт із точки зору впливу на подальшу долю людства не має історичних аналогій. Вона рішуче перемінила геополітичну ситуацію у всесвітньому масштабі.

Не зважаючи на те що, основним плацдармом для бойових дій та подальшого розвитку подій у війні і став Радянський Союз та країни Східної Європи, Західна Європа теж не залишалася осторонь, а де коли навіть і ставала в центрі подій війни особливо на її початку. Впливові європейські держави такі як Англія, Франція, Італія, Іспанія та інші країни активно вели бойові дії майже на всіх фронтах Другої світової війни та зробили значний вклад у розвиток бойових дій.

Говорячи про хід Другої світової війни та вплив на нього не комуністичного опору варто зазначити, що кожне угруповання кожен пакт та кожна ново проголошена націоналістична республіка мала свою армію та збройні сили, дивізії легіони тощо. Основною їх метою було витіснити фашистський лад зі своїх країн.

Упродовж 1939-41 років завдяки серії успішних військових кампаній та низки дипломатичних заходів Німеччина за допомоги новостворених

колабораційних урядів та рухів захопила більшу частину континентальної Європи. Не комуністичні угруповання проводили бойові дії на всіх фронтах війни, в різних куточках світу сподіваючись на перемогу та незалежність своїх держав від комунізму під протекторатом нацистської Німеччини.

Основним стратегічним ходом нацистів при напад на країни Західної Європи був фактор несподіваності, варто сказати, що в подальшому ході війни цей фактор часто приводив нацистську армію до успіхів в боях і дозволяв захвачувати стратегічно важливі міста для країн противників. Перший період Другої світової війни на Європейському континенті завершився блискавичною перемогою країн Осі. Усі країни Європи крім Великої Британії були або завойовані, або підтримували режими А.Гітлера й Б.Муссоліні, одиниці - Швеція та Швейцарія - дотримувались нейтралітету

Німецький план ведення війни та її подальший хід виходив з того, що Англія і Франція через свою невідповідність не почнуть відразу активних дій проти Німеччини оскільки вони не були підготовані до війни в повній мірі. Тому на франко-німецькому кордоні гітлерівське командування провівши агітаційну пропаганду залишило незначне прикриття, у вигляді англійських та французьких колабораційних дивізій 7 танкових та 4 механізованих а головні свої сили кинуло у наступ проти Польщі.

У 1941 році, 806 осіб адміністративного штату, з числа колаборантів, було назначено німцями щоб керувати окупованою Норвегією. У Франції нацистам вистачило лише півтори тисячі своїх людей. Французька поліція та війська були настільки надійними, що окрім адміністративного штату призначили лише 6 тисяч осіб німецької цивільної та військової поліції та колаборантів, прихильників режиму Віші, щоб забезпечувати покору 35-мільйонної країни. У Нідерландах ситуація була аналогічною.

Однією з представниць антикомуністичних збройних дивізій стала Іспанська "Блакитна піхотна дивізія", яка була сформована Франсіском Франком з числа добровольців, які дали згоду боротися на стороні Німеччини проти Радянського Союзу. Р. Суньєр, оголосивши 24 червня 1941 року про

утворення “Блакитної дивізії” проголосив, що Радянська влада є винною в іспанській громадянській війні, в її протяжності, в тому, що були масові жертви та позасудові розправи.[10] За погодженням з німцями була змінена присяга - вони присягали на вірність не А. Гітлеру, а клялися боротися проти комунізму. Чисельність солдатів дивізії складала 15 тисяч чоловік.

З жовтня 1941 року до серпня 1942 року, дивізія займала позиції північніше і південніше м. Новгород по р. Волхов і оз. Ільмень (50 км ділянку фронту). Штаб дивізії розташовувався недалеко від Новгорода в селі Григорова. Потім дивізія була переведена під Ленінград і зайняла блокадні позиції в районі р. Іжора (Пушкін, Колпіно, Червоний Бор). До цього часу командування дивізією прийняв генерал Еміліо Естебан. Однак, з 10 лютого по 2 квітня 1943 року.

“Блакитна дивізія” витримала два удари багаторазово переважаючих сил радянської 55-ої армії і, зазнавши величезних втрат, змогла утримати займані позиції. На ділянці фронту під Червоним Бором довжиною майже в 6 кілометрів, чотири радянських дивізії (приблизно 44 тисячі чоловік) і 2 танкових полки не змогли прорвати оборону іспанців (близько чотирьох з половиною тисяч чоловік). Радянські війська понесли на цій ділянці великих втрат.

“Блакитна дивізія” чинила інтенсивний, напружений опір комуністичному ладу також на Ленінградському фронті, де завдала чималих втрат для радянської армії. Значним чином, завдяки “Блакитній дивізії” нацистам вдалося так успішно та швидко проникнути в глиб Радянського Союзу та зайняти панівні позиції на східному та північному фронтах. [26]

В ході Другої світової війни, ключову роль зіграла Італія, оскільки вона входила до країн Осі та була учасником “Антикомінтернівського пакту” і вела активну боротьбу за становлення фашизму на підконтрольних їй території. До початку Другої світової війни, Королівство Італія мала в цілому сильну, боєздатну армію і була абсолютно готовою до участі у війні та антикомуністичному протистоянню.

В кінці жовтня 1940 років, італійські частини, розквартировані в Албанії, почали вторгнення в Грецію. Однак несподіваний опір греків, а потім і зимові холоди трохи не обернулися для італійців поразкою. Становище здавалося безвихідним, але в квітні 1941 років, німці в результаті тритижневої кампанії захопили Афіни. Настільки ж блискавична військова кампанія незадовго до цього призвела до німецької окупації Югославії.

22 червня 1941 року, Італією разом з Німеччиною було оголошено війну Радянському союзу. Уряд Італії відправив в СРСР військовий легіон котрим командував 11-ї німецької армії генерал-полковника О. фон Шоберта. До його складу входили 3-тя моторизована дивізія “Принц Амедео герцог д'Аоста”, 9-та моторизована дивізія “Пасубо”, фашистський легіон “Тальяменто”, кавалерійські полки “Савойя” і “Новара”, 52-га автотранспортна дивізія “Торіно” — в загальній сумі 62000 італійських військовиків.

По при те що Італія не мала територіальних претензій до СРСР, а мала на меті здобути владу на Середземному морі Югославії та Балканах націоналістичні ідеї були перш за все і значним чином суперечили ідеям як комунізму так і нацизму. Радянський Союз мав теж свої плани на територію Югославії та Балканів. В якості супротиву комунізму на території Югославії утворювалися народні націоналістичні фронти “Четники”, “Антикомуністична добровольча міліція” та багато загонів які допомагали Італії впливати на загальну картину Другої світової війни.

Франція з початком Другої світової війни і аж до нацистського вторгнення на її територію намагалася зберігати політику нейтралітету та пацифізму, зокрема цю політику підтримували також і французькі комуністи. Вже 6 червня 1944 року, на французький берег висадилися майже 160 тис. солдатів та офіцерів британських, американських і канадських збройних сил. До кінця липня угруповання союзників у Франції перевалило за 1,5 млн осіб.

Після того як хід війни перемістився на територію Франції 2/3 території Франції було окуповано, а решта, південна, територія метрополії та всі колонії перейшли під контроль колабораційного уряду режиму Віші, маршала Філіппа

Петена. Оскільки уряд Ф. Петена вбачав у Радянському Союзі свого головного військового та політичного противника, то перед ним стояло два першочергових невідкладних завдання.

- Знищити на території Франції комуністичні настрої серед населення;
- Чинити опір комуністичним рухам в середині держави;
- Допомога Німеччині в боротьбі з Радянським Союзом на Східному фронті.

Найбільшої уваги колабораційний рух Ф. Петена приділив останньому пункту. На Східному фронті з числа французьких добровольців утворилися два військових легіони, вони хоч і воювали в складі Вермахту, але під французьким прапором і переслідували французькі національні ідеї. Французький добровольчий легіон з осені 1941 року вступив у військові дії в війні проти СРСР на Курській дузі. Вже 10 лютого 1945 року була сформована 33-тя гренадерська дивізія військ СС “Шарлемань” - з раніше існуючої однойменної французької бригади військ СС, що воювала проти СРСР.

Французька дивізія СС вела бойові на Східному фронті. У березні 1945 року була розгромлена Червоною армією в Померанії і її залишки були відведені в тил. Батальйон цієї дивізії чисельністю 300 осіб в Берлінській операції захищав район Рейхстагу.

В загальному, саме ця колабораційна новоутворена держава зробила великий внесок в хід Другої світової війни, саме в складі не комуністичного руху опору не лише в наступальних операціях, а також і в оборонних, була готова боротися з комуністичною ідеологією до кінця.

Після поразки нацистської Німеччини на Курській дузі та під Сталінградом, хід Другої світової війни різко змінився і тепер Радянський Союз вів наступ на захід. На даному етапі воєнних дій в Європі основні дії продовжували відбуватися на Східному фронті. У цей період відбулися масштабні битви під Сталінградом, на Північному Кавказі, на Курській дузі.

Відтепер і до кінця війни нацистська Німеччина вимушена була тільки оборонятися. Військова майстерність, набута Червоною армією в ході війни, дозволила з ходу просунутись далеко на територію Європи для насадження там комунізму.

Після настання цього переломного моменту відносини більшовиків з країнами Західної Європи почали псуватися. При наступі по всьому фронту, від Балтики до Адріатики, Червона армія чинила численні насильства над мирним населенням - грабежі, вбивства, зґвалтування. Комуністи повністю дублювали дії Німеччини при наступі на східний фронт. Тисячі людей тікали на північ, до Фінляндії та Швеції, або йшли до Німеччини.

З моменту настання переломного моменту у Другій світовій війні, коли війська Вермахту почали відступати, а Радянський Союз в ролі визволителя почав налагоджувати комуністичну ідеологію в Східній Європі, уряди провідних Західноєвропейських держав почали усвідомлювати всю суть комуністичних настроїв і планів. В цей час простежується значне піднесення не комуністичного руху опору в порівнянні з 1939-1943 роками. Хід війни починає різко змінювати свій напрямок проти Радянського Союзу із залученням військових сил не лише Західної Європи, а також США. [26]

Наприкінці Другої світової війни, однією з визначальних не комуністичних операцій, що значним чином вплинули на хід війни зі сторони Західної Європи стала операція "Немислиме", план якої був розроблений на завдання британського прем'єра міністра Вінстона Черчилля. Об'єднаним штабом планування воєнного кабінету Великої Британії в великій таємниці. Участь в операції брало 10-12 англо-німецьких дивізій. Це повинне було бути масивне танкове зіткнення, набагато масштабніше, ніж Курська битва.

В. Черчилль сподівався, що радянська влада підтримає його плани побудови демократичної післявоєнної Європи. Комуністи не мали наміру відмовлятися від контролю над країнами Центральної та Східної Європи і тим паче встановлювати там демократію, адже за таких умов Радянський Союз не мав змоги ефективно керувати завойованими державами.

Начальники штабів були стурбовані тим, що через величезну кількість радянських військ, розгорнутих в Європі наприкінці війни, і розуміння, що Сталін був ненадійним, існувала радянська загроза для Західної Європи. Радянський Союз ще не розпочав війну з Японією, і в доповіді було припущення, що СРСР вступив би в союз з Японією, якби західні союзники почали воєнні дії.

Безпосередньою метою наступального плану було силове витіснення радянських військ з Польщі, а оборонного — організація оборони Британських островів у разі можливого радянського вторгнення у Західну Європу після виходу звідти американських військ.

План передбачав до несподівану атаку силами британських і німецьких дивізій в районі Дрездена, в центрі радянських позицій. Спільний штаб планування відкинув твердження В. Черчилля, що збереження плацдармів на континенті не дає оперативної переваги. Передбачалося, що Британія використовуватиме свої військово-повітряні сили і військово-морський флот, щоб чинити опір, хоча очікувалося, що загроза масового ракетного удару зі сторони комуністичного Радянського союзу не залишала інших можливостей опору, крім стратегічних бомбардувань.

Подібно до операції “Немислиме” зі сторони Західної Європи та США було проведено операцію “Дропшот” та план “Тоталіті” основою метою яких теж було запобігання просуненню Радянського Союзу в глиб Західної Європи.[23]

2.4 Подальші перспективи розвитку не комуністичного руху опору в країнах Західної Європи

Політичний лад, який було запроваджено в Європі в результаті перемоги над нацизмом, став великим досягненням усіх країн союзників по антигітлерівській коаліції, які розділили Європу на Ялтинській конференції. Аналізуючи динаміку змін в повоєнній обстановці, варто виходити з того, що глобальним наслідком другої світової війни стало нове розмежування сил у

світовій політиці. Країни фашистського блоку - Італія, Німеччина, Японія та їхні союзники в результаті поразки у війні були окуповані військами держав антигітлерівської коаліції. З цього часу в світі вирішальними стали інтереси конкретно цих держав, США, СРСР, Великобританії та Франції.

Незважаючи на те, що після війни комуністи взяли владу в центральній та Східній Європі в своїй ідеологічній боротьбі вони не планували зупинитися, а насаджували комунізм далі й далі. Не комуністичному руху опору в свою чергу довелося протистояти комуністам. Починаючи розмову про подальші перспективи розвитку не комуністичного руху в Західній Європі на завершальному етапі Другої світової війни та в повоєнні роки варто сказати, що на його розвиток впливали декілька важливих факторів.

- Виснаження та знесилення країн Західної Європи в ході Другої світової війни;
- Становлення в Східній Європі комуністичного ладу який своїми діями нагадував нацистський, а іноді і проявляв себе гірше;
- Початок Холодної війни.

Після завершення Другої світової війни представникам не комуністичного руху опору країн Європи вдалося вселити у суспільну свідомість думку, що СРСР є імперіалістичною та експансіоністською силою, а радянська влада має на меті панувати всією планетою, тому їхній порив до влади загрожує не лише сусіднім державам, але є і всесвітньою загрозою, оскільки комуністична влада з кожним роком нарощувала оберти і цілеспрямовано наближалася до заключної цілі.[7]

Не комуністична пропаганда ставить Радянський Союз головним винуватцем війни а також її наслідків в першу чергу для країн Європи. Проте ця напруга у стосунках була сформована ще в часи більшовицького перевороту та Першої світової війни відколи почався розкол світу на 2 половини. Варто сказати те що своїми діями в середині СРСР комуністи показували своє істинне

обличчя. Подібні діяння не могли не викликати підозри у Європейських країн та спровокувати в них антикомуністичні настрої. Радянський Союз в силу свого міжнародного становища, не міг розраховувати на підтримку, і через це створював маріонеткові уряди з усіма аспектами прорадянського управління. Звісно, про колоніальну залежність не було мови, бо в такому разі довелось би говорити про тотальний контроль над всіма сферами життя суспільства.

Інтерпретації точних меж та причин радянського експансіонізму можуть різнитися, так само як і концепції реагування на нього, та не дивлячись на цей фактор всі вони мають одну визначальну спільну рису: СРСР був серйозною загрозою для розвитку Європейських країн в своїх планах комуністи були дещо навіть суворішими за нацистів, тому що вони більш підступна та все проникна особливо після здобуття перемоги у війні та позиціонування Радянського союзу як країни визволителя.

Одразу після визволення від нацистів комуністичні держави Східної Європи стали абсолютно залежними від Радянського Союзу. Вони не мали власної лінії державного кордону, армії та правління, а тому ці країни де факто були колоніями СРСР. Сюди більше пасує термін "проникнення", бо до колоній ставляться інакше: вичерпують їхні ресурси, експлуатують робочу силу, рахують культурно занепавшими.

В країнах Європи, які були визволені від фашистської окупації Радянською Армією, у період 1944-1947 рр. відбулися народно-демократичні революції, які започаткували відновлення здебільшого буржуазно-демократичних форм державності. Спалах революцій став ще одним проявом нескорення європейського суспільства комуністичним настроям і прагнення становлення своїх власних держав без протекторату зі сторони інших держав.

У багатьох Європейських країнах не комуністичний опір став цінною зброєю в руках соціал-демократичних профспілкових та політичних правителів у боротьбі всередині організацій та партій проти комуністів, а також тих лівих активістів, які мали на меті зколихнути їхні позиції. На виклик своїй владі стало

зручно відгукуватись інвективами, а особливо коли ті живилися зміщенням критиків із панівних посад та позбавленням їх партійних квитків.

Східноєвропейські антикомуністичні повстання учасниками яких зокрема були не багато чисельні підпільні партизанські загони зробили теж не менш важливий вклад в запобіганні проникненню комунізм на територію Західної Європи. Антикомуністичні партизанські загони масово діяли в Білорусії, Литві, Латвії, Україні, Польщі та інших країнах від закінчення Другої світової війни і аж до 1960 років.

Повстання регулярно спалахували в кожній країні яка входила до соціалістичного табору хоча в самому Радянському Союзі такі збройні повстання позицію валися, як допомога країнам Європи у побудові соціалістичного ладу.[12]

Естафета лідерства в антикомуністичному таборі переходила від однієї капіталістичної держави до іншої: від Британії та Франції до нацистської Німеччини, а далі — до США. Немає нічого дивного в тому, що в СРСР краще, ніж на Заході, пам'ятають про те, як дорого коштувала ця ворожість, принаймні під час двох історичних подій: першою подією стала інтервенція, влаштована капіталістичними державами проти більшовицького режиму через деякий час після революції; другою та більш травматичною — війна, розв'язана проти СРСР Німеччиною та її союзниками. Саме тому подібні агресивні діяння Радянського Союзу можна прийняти та розглянути через призму минулих помилок.

Як відомо, антикомуністична пропаганда майже повністю залежить від розв'язання цієї важливої проблеми. Зазвичай категорією тоталітаризм позначають терор саме, як незворотний наслідок революцій, очевидним принципом яких є комунізм. Важливим аргументом при насадженні комунізму є те що не можливо збудувати соціально ріне суспільство без насильницького втручання адже людський фактор завжди даватиме про себе знати і тому його треба анулювати . Так власне і відбувалося в центральній та східній Європі після закінчення Другої світової війни,що

звісно не могло не насторожити Західну Європу бо війна значно ослабила традиційно сильні європейські держави, які впродовж століть визначали політичний клімат у світі — Велику Британію, Німеччину, Францію.[30]

Захоплена ейфорією перемоги радянська влада, стало на шлях активного просування ідеї соціалізму в Європейські країни, шляхом запровадження в них своїх стандартів життя. Зовнішня і внутрішня політика цих країн була поставлена під контроль Радянського Союзу. Посилення міжнародного становища Радянського Союзу та перетворення країн Центральної і Південно-Східної Європи на форпост подальшого просування соціалізму колишніми союзниками вважались тими що масово загрожують їх національним та державним інтересам. І якщо Радянський Союз ставив своєю метою насадження соціалізму в світі, то країни Європейські країни всілякими методами та способами намагалися йому завадити та перешкодити.

Одним з найпоширеніших перспективних різновидів розвитку не комуністичного опору в ті часи була антирадянщина, якій сучасні історики часом надають все більшого значення. Це - наслідок подальшого ослаблення ідейних позицій імперіалізму, антикомуністичної пропаганди. Разом з тим антирадянщину є також тактичний прийом, розрахований на те, щоб вбити клин між Радянським Союзом і соціалістичними країнами Європи внести розлад в ряди міжнародного комуністичного руху і послабити вплив соціалістичної системи на країни Західної Європи.

З настанням Холодної війни та встановленням у світі двох панівних держав США та Радянського союзу країни Західної Європи країни Західної Європи більш підтримували західний блок, адже в своїх настроях вони теж були демократичними. Поряд з цим постало питання європейської інтеграції як способу подолання ворожнечу, створення спільної ідентичності та недопусканням в першу чергу комунізму до влади в своїх країнах. У країнах Західної Європи представники не комуністичного руху опору вдало використовували відомості про сталінські репресивні методи.[15]

Аналізуючи події, що послужили прологом "холодної війни", з'ясовуються причини біполярності й наростання конфронтації між Радянським Союзом і Сполученими Штатами. Дипломатична історія створення й використання ядерної зброї, якщо брати її в контексті міжсоюзницьких відносин, була прелюдією для тривалого протистояння двох супердержав.

В подальшому розвитку не комуністичного руху в Європі одну з ключових ролей зіграв початок Холодної Війни. Після її початку, не комуністичний рух опору був піднесеним та розвивався до самого кінця ХХ століття. У березні 1946 року, колишній прем'єр-міністр Великої Британії Вінстон Черчилль у виступі в американському місті Фултон заявив, що комуністичний тоталітаризм замінив собою фашистського ворога і планує підкорити світ. [11]. За його словами, через усю Європу від Балтики до Адріатики- пролягла залізна завіса.

Саме в цей період широко почав використовуватися термін "Залізна завіса" цей термін означає прикордонну та ідеологічно-нездоланну ізоляцію країн Східного блоку під проводом Радянського Союзу, від звільнених капіталістичних країн, в першу чергу Західної Європи. Залізна завіса перекривала людський, інформаційний і культурний обмін між країнами соціалістичного табору та країнами вільного світу у часи Холодної війни. Матеріальним втіленням, а згодом і символом цього рубежу став Берлінський мур.

Вже з перших місяців після закінчення Другої світової війни в результаті гострих суперечок між провідними світовими державами, протистоянням демократії та тоталітаризму стан міжнародних відносин почав суттєво загострюватися, що призвело до "холодної війни"

Початок Холодної війни був одним з наслідків Другої світової війни, в якій соціалістичні країни отримали поразку. На тих територіях, де були вигнані окупанти за допомогою Радянської армії, було утворено пояс країн-сателітів СРСР, таких як Польща, НДР, Чехословаччина, Угорщина, Болгарія. Ці країни були так званою межею проти впливу країн Заходу. Світ розколовся на два

табори — комуністичний (переважно, сателіти СРСР), а також ті держави, що підтримували капіталізм і ліберально-демократичний шлях розвитку і різними способами намагалися перешкоджати розвитку комунізму в своїх державах.[31]

Незважаючи на те, що після Другої світової війни мав значення величезний внесок, зроблений Радянським Союзом у перемогу над нацизмом. Тоді ж стара ідеологічна та політична боротьба відновилася в межах холодної війни, а Захід був рішуче налаштований протистояти натиску радикалізму зі сторони комуністів, породженому війною. Починаючи з 1945 року не комуністичний рух опору також слугував базисом для широкого консенсусу, що існував між ними у сфері оборонної та зовнішньої політики, а соціал-демократичні провідники відіграли велику роль у легітимації холодної війни та мобілізації робітничих рухів під знамена антикомунізму.[25]

Уряди країн Західної Європи також бентежив той факт, що основний тягар відповідальності за наслідки війни комуністи вирішили покласти на Німеччину. Провину Німців було розподілено низкою вироків Нюрнберзького трибуналу серед дуже обмеженого кола вищих нацистських злочинців. Натомість провину представників інших націй, зокрема Радянського Союзу на процесі не розглядалося. Радянська влада першою була не зацікавлений у цьому, прагнучи уникнути будь-яких дискусій, які могли б привернути увагу до власне сталінських злочинних дій до, під час і після війни. Результатом реалізації даної політики було становлення воєнно-політичних союзів, що вели боротьбу один з одним.

Стратегія країн Західної Європи у Другій світовій війні значною мірою була продиктована їхнім антикомунізмом. Навряд чи хоч один значний епізод цієї війни починаючи з 1942 року можна пояснити, не залучивши фактор страху союзників перед соціальним вибухом, який може статися наприкінці війни, а також перед тим, що військові успіхи та наступ Червоної армії сприятимуть революційним трансформаціям у визволених країнах.

Мова йшла, йшлося не про безпосередній порятунок Європи від радянської навали, як найбільшої загрози для європейського суспільства,

подібний страх мав справді планетарний масштаб і стосувався так само британських, французьких та інших колоніальних володінь, в яких квітнули надії на краще життя та відновлення після війни

Перспектива розвитку не комуністичного руху опору в Західній Європі з роками набувала все більшого успіху і активно діяла в своїх інтересах проти Радянського Союзу. Виходячи за хронологічні межі моєї роботи можна сказати, що не комуністичний рух опору протягом десятиліть все ж таки досяг поставленої мети і Європейські країни повністю звільнилися від комуністичної загрози, а згодом і сам Радянський Союз не зміг витримати інтеграції народу в світовий простір та капіталістичні настрої всередині своєї країни, і як наслідок держава Радянський Союз перестала існувати. [36]

Отже, проаналізувавши та розглянувши 2 розділ роботи, що присвячений впливу не комуністичного руху опору на Другу світову війну, дослідивши аспекти його розвитку та впливу кожної організації в певній країні та визначивши подальший розвиток, його перспективи можна зробити ряд висновків які допоможуть в подальшому розгляді даного питання.

По-перше, з початком Другої світової війни на території Західної Європи, як наслідок активізувався і рух опору і не комуністичний рух опору не став винятком. Діяльність не комуністичних угруповань в Європі була дуже широко представлена, як і різними проти комуністичними пактами, діяльністю народних визвольних армій, пропагандою інтелектуальних спілок та народним ополченням. Незважаючи на те, що різні не комуністичні угруповання діяли в різних регіонах різними засобами впливу їхня діяльність переслідувала одну цілісну мету, а саме запобігання поширенню комуністичного ладу на своїх територіях та розбудову власної держави за принципами націоналізму та демократії. Не комуністичним підпільним партизанським арміям вдалося налагодити розгалужену та згуртовану систему бойових операцій та диверсій, що значно порушували плани нацистів.

По-друге, лідерство в ході Другої світової війни постійно переходило від однієї країни до іншої. З самого початку війни ходом майже всіх операцій

керувала нацистська Німеччина і країни Західної Європи зокрема Іспанія Італія та Франція в яких панували колабораційні уряди та настроїв середині країн. Сподіваючись на підтримку нацистів ці країни активно допомагали військам Вермахту в боротьбі з комунізмом зокрема на Східному та Північному фронті.

Після вирішальних операцій на Східному фронті, Радянська армія взяла під свій контроль fronti війни та повернула хід Другої світової в зворотній бік країни Західної Європи теж не могли залишатися осторонь цих подій. Керівництво країн Західної Європи почало серйозно сприймати комуністичну загрозу яка була набагато глобальніша за нацистську та активно впроваджувати низки операцій по боротьбі з комуністичним пануванням на території Європи .

Подальший розвиток не комуністичного руху опору нарощував тенденцію до зростання та процвітання, адже комуністична ідеологія та комуністичне правління в Європі не давало обіцяних результатів, а навпаки країни соціалістичного табору мали тенденцію до занепаду. Розвиток не комуністичного руху опору продовжувався аж до початку 90-х років коли Радянський Союз розпався, а соціалістичний устрій в Європі повністю змінився на демократію та капіталізм.

РОЗДІЛ 3 ПОРІВНЯННЯ КОМУНІСТИЧНОГО ТА НЕ КОМУНІСТИЧНОГО РУХІВ ОПОРУ

Порівнюючи комуністичний та не комуністичного рух опору, варто сказати, що в роки Другої світової війни, в країнах Західної Європи все частіше використовувалися і змінювалися поширені ідеї стосовно комунізму. Одні називали комуністичну владу дискримінаторами, вважаючи їх діяння злочинними, а політичні ідеї утопічними, а інші чітко наслідували комуністичну ідеологію вбачаючи в комунізмі найбільш сталий розвиток та процвітання своїх держав під проводом комуністичних партій. Тому досліджуючи такі різні течії, слід виділити спільні, а також відмінні риси, ідеї та ідеологічну складову кожної сторони.

На початку Другої світової війни в передових країнах Західної Європи комунізм став привабливою ідеологією для багатьох європейців, особливо в інтелектуальному економічному та робочому середовищі, а комуністичний рух опору популяризувався та набрав оберти. В таких країнах як Англія та Франція масово проходили демонстрації за участю комуністів. Основним завданням таких демонстрацій було показати всі переваги комуністичної партії та переконати населення у визвольному характері комуністичного руху від нацистських окупантів. Поширенню комунізму в Західній Європі значним чином посприяло утворення країн Антигітлерівської коаліції для спільної боротьби з нацизмом.[29]

Вже наприкінці Другої світової війни, коли Радянський Союз взяв під свій контроль величезні території і почав насаджувати комунізм агресивними методами в Західній Європі, рух опору в ході розвитку подій війни прийняв антикомуністичну сторону. Передові Європейські держави почали масово витісняти комуністів від влади ототожнюючи їхні ідеї та режими з нацизмом.

Порівняння комуністичного та не комуністичного рухів опору завжди було актуальною історичною тенденцією і ніколи не залишалося поза увагою істориків. Варто зазначити що не комуністичний рух це загальне визначення

яке містить в собі багато інших визначень та рухів які в сукупності і формують поняття не комуністичний рух опору в цілому.

Зазвичай вітчизняна та світова історіографія стверджує, що в обох цих рухах опору дуже багато спільних рис і можна їх назвати майже ідентичними за політичними та ідеологічними переконаннями. Проте деякі дослідники а саме Едвард Томпсон та Перрі Андерсон говорять, що хоч комунізм та не комунізм і мають деякі спільні риси, але все ж суттєво відрізняються між собою в першу чергу за ідеологічною ознакою яка є найбільш впливовою при вивченні даного питання.

Детальний аналіз дає змогу побачити зовсім протилежні підходи. Для детального порівняльного аналізу комуністичного та не комуністичного руху опору було вибрано такі поняття:

- Рушійні сили
- Ідеологічна боротьба
- Тактика та стратегія дій
- Ставлення до держави та нації

Перший і один з найважливіших моментів на який слід звернути увагу при порівнянні руху опору це - рушійні сили.

В обох рухів головною рушійною силою була певна людська спільність, що сформувалась в підпільні організації, партизанські загони та спілки для боротьби з тим чи іншим режимом. Саме в цьому аспекті комуністичний та не комуністичний рухи опору суттєво відрізняються.

Не комуністичний рух опору всілякими методами та способами намагався підтримувати своє підпілля боєприпасами, продуктами, предметами побуту та іншими засобами необхідними в умовах підпільної війни. Деякі, зокрема уряди колаборантів та режими Західної Європи навіть виступали гарантами гідних умов життя для свого народу.

Колабораціоністичні уряди заздалегідь продумали питання з соціальною політикою. Із пропагандистською метою сім'ям потенційних колаборантів було

передбачено певні пільги: збереження за ними права на отримання земельних наділів, виплати родичам у разі настання їхньої непрацездатності грошової допомоги та інших привілеїв, що не були доступними для пересічних громадян.

Сподівання народу на кращі умови життя в воєнній ситуації очевидно сприяли поширенню доброзичливого ставлення звичайного громадянина до німецької армії та окупаційної адміністрації. В той період звідси і почав стрімко поширюватися колабораціонізм. Серед національно свідомої частини населення Франції, Великої Британії чи Італії з'являлися надії на те, що Третій Рейх, здолавши комуністичний радянський режим, забезпечить якусь форму самостійного державного розвитку їх країн.

В свою чергу комуністичний рух опору підтримував своїх прихильників лише ідеологічними обіцянками на краще життя. В країнах Західної Європи це було зумовлено зокрема тим, що головний осередок комуністичного руху опору знаходився на території Радянського Союзу і з початком Східного фронту всі стратегічні запаси були направлені саме туди. На території Західної Європи також велася активна боротьба комуністів зокрема в Франції та Італії, але на відмінну від не комуністичного руху опору їм не надавалася така суттєва підтримка.

Наступний не менш важливий фактор який варто зазначити при порівнянні рухів опору це – ідеологія. Саме ідеологія визначає головні ідеї, гасла, настанови та філософські концепції організацій, партій та спілок. В воєнний період дотримання чітких правил та стандартів ідеології було дещо обмеженим, адже на першому місці була все ж таки збройна боротьба. Не зважаючи на це ідеологія теж давала про себе знати і підкріплювалася військовими діями, що робило її ще більш могутнішою.

Ідеологія комуністичного і не комуністичного рухів опору була радикально-революційною хоч істотно відрізнялась в обох рухах вона прагнула докорінно змінити суспільну свідомість Західної Європи на свій лад. Комуністичний рух опору в своїй боротьбі в Західній Європі чітко наслідував

головні ідеї та доктрини комунізму. Передовими ідеями залишалися розвиток безкласового суспільства, свободи та рівності, безгрошового перерозподілу майна.

В своїй діяльності Західно Європейські комуністичні партії активно залучалися підтримкою Радянського Союзу, для досягнення висоти свого впливу, контролюючи великі райони країни, через опір підрозділів під своїм командуванням. Одним з основних заходів, що проводилися комуністами в ідеологічному плані проти окупаційних сил в Західній Європі були демонстрації тисяч студентів і робітників, які проводились в Парижі, Лондоні та Мілані. Перевагою комуністичного руху опору в ідеологічному питанні було те що ідеологія була чітко вироблена роками і представникам комунізму залишалося чітко її наслідувати.

Не комуністичний рух опору був широко розгалуженим по всій території Західної Європи, тому загальної ідеологічної течії не було. Політичні рухи і спілки, що входили до складу Західноєвропейського не комуністичного руху опору, не були однорідними, вони об'єднували людей найрізноманітніших і радикальних поглядів. Поширеними були лібералізм, демократія, консерватизм тощо. Кожне не комуністичне угруповання чи спілка мала свої ідеї, адже не належала до якоїсь конкретної ідеології на відмінну від комуністів. Не комуністичний опір же, попри всю його трансформаційну риторіку, залишався контрреволюційним рухом, а згодом режимом, який консолідував капіталістичну власність, а також економічні й соціальні структури.

Не комуністичний рух опору в Німеччині, Італії та південних регіонах Франції. Прихильники нацизму дотримувалися чіткої ідеології нацизму та пангерманізму. Головними ідеями в цих країнах були елітаризм, єдність нації та легітимність влади. Саме в країнах де розвивався нацизм чинився найбільш вдалиий опір комуністичній пропаганді.

Згодом наприкінці Другої світової війни коли передові країни Західної Європи були ослаблені та розбиті війною їхня ідеологія перейшла на сторону демократії. Такий перехід був зумовлений падінням Німеччини та

усвідомленням колоніальних планів Радянського Союзу щодо Європи. Західна Європа в своїх намірах суттєво залучалася підтримкою США для боротьби з комуністичною загрозою.

Порівнюючи ідеологію комуністичного та не комуністичного руху опорів варто сказати що спільних ознак вони майже не мають, адже заперечують одна одну. Ідеологія комуністичного руху опору мала єдиний стержень точку опору в обличчі Радянського Союзу яку завжди треба було наслідувати. Кожна Західноєвропейська країна мала комуністичну партію яка складалася з завзятих комуністів, що тримали всю ситуацію під контролем.

Не комуністична ідеологія мала розгалужену систему і не мала такої могутньої точки опори. Часто не багаточисельні анти комуністичні угруповання діяли самі по собі не маючи чіткої стратегії та плану подальших дій і тому багато з них зазнавали поразок в своїй боротьбі. Саме завдяки своїй зібраності та чіткій послідовності дій в умовах війни комуністичному руху опору вдалося досягти своїх певних цілей. Чого не можна сказати про не комуністичний опір,адже єдиної ідеології в них не було,а в такому разі єдиної цілі досягти складно.

Наступним чинником за яким варто порівнювати рух - стратегія та тактика.

Порівняння руху опору за даною ознакою дозволить більш детально розглянути плани подальших дій комуністів та антикомуністів в Західній Європі та виділити їхні ресурси, які були витрачені для досягнення кінцевої мети. Застосування вдалих стратегічних та тактичних принципів веде до здобуття перемоги у війні з мінімально витраченими ресурсами та запобіганням негативних наслідків. Саме тому комуністичний та не комуністичний рух опору варто порівняти через призму тактики та стратегії ведення військових операцій.

Під час окупації країн Західної Європи Гітлерівцями в окупованих країнах, зокрема Франції та Італії комуністичний рух опору обрав для себе тактику ведення партизанської війни. Це визначалося, зокрема тим, що основними учасниками руху опору були підпільні партизани.

Основними їх завданнями були влаштування диверсій, які іноді досягали широкого масштабу та проведення розвідницької діяльності. Серед не комуністичному руху опору визначальною стратегією також була партизанська війна. Багато партизанських загонів та утворень часто залишалися поза законом в Західній Європі особливо коли лідируючі позиції там займали комуністичні партії.

Як в комуністичному так і не в комуністичному рухах партизанські загони опору активно підтримувалися місцевим населенням, яке забезпечувало їх людськими поповненнями, необхідними припасами, а в разі поразки - прихистком. Щодо підтримки зі сторони регулярної армії, то такими здобутками не може похвалитись жоден рух опору, адже всі сили спрямовувались на головні плацдарми війни.[27]

Важливою тактикою руху опору в є інформаційна війна, що дозволяє в значній мірі вплинути на суспільну свідомість населення. Дана тактика дозволяє формувати у суспільстві чи групі людей потрібну точку зору, громадську думку, хід взаємодоповнюючих логічних думок, вичерпну систему поглядів щодо окремих питань на користь організатора інформаційної пропаганди. При проведенні інформаційної війни не виникає безпосереднього поля бою кровопролиття та інших жахливих наслідків війни,але саме в цьому і полягає її небезпечність. Головна мета інформаційної війни-порушити обмін інформацією в таборі конкурента.

Весь пропагандистський матеріал комуністів збирався та ретельно відпрацьовувався для кожного окремого виду збройних сил. Пропагандистська діяльність Радянського Союзу в Європі часто набувала рис сатири, гумору висміюючи Гітлера та нацизм. В інформаційній війні комуністи часто використовували агітаційний снаряд-спеціальний вид снаряду який використовували для поширення агітаційної літератури на окупованих територіях. Особливо поширеним агітаційний снаряд став на завершальному етапі Другої світової війни,коли Радянський Союз мав обличчя визволителя Європи від нацизму.[16]

В плані інформаційної війни не комуністичний рух опору поступався комуністичному. Причиною тому слугувало те, що комуністичний рух опору мав підтримку в обличчі комуністичних партій Західноєвропейських держав. В той час як не комуністичний рух опору часто діяв не законно та розраховував виключно на свої сили.

Серед не комуністичного опору тактика ведення інформаційної війни також була присутньою. Особливо вдало її використовували антикомуністичні колабораціоністичні уряди держав Західної Європи. Головною метою так як і в комуністів було підірив репутації ворога та піднесення власного авторитету.

В Англії над підривом комуністичного духу в ході інформаційної війни активно працював Британський союз фашистів та один з його учасників Вільям Джойс. Будучи яскравим противником комунізму, Вільям Джойс брав не лише активну участь у профашистському русі, що виник як реакція на діяльність Комінтерну та лівоцентристські позиції в Лейбористській партії, але і став членом Британського союзу фашистів, а через два роки після вступу очолив у ньому пропагандистську діяльність.

На радіо В. Джойс вів вечірні короткотривалі передачі, під час яких висвітлював події, що відбувалися на фронті, применшуючи успіхи Британії та її союзників та закликаючи до підписання мирових договорів з Німеччиною та побудови нацистської держави на англійських островах. У цілому, під час ефірів В. Джойс піднімав ті ж самі теми, які подавалися у британській пресі: становище на фронті, питання житла для робітників, безробіття, антисемітизм, зовнішня політика Англії. [19]

Ще однією важливою складовою при порівнянні комуністичного та не комуністичного опору є їх ставлення до держави та національне питання.

Саме ставлення до держави та національностей які складають ці держави можна визначити який з порівнюваних рухів є більш доцільним. Порівняння через ці поняття дає можливість сформуванню цілісної, завершеної порівняльної характеристики та дійти до чітких висновків.

Національне питання серед комуністичного руху опору не стояло гостро. Оскільки перелік держав та народів де була поширена комуністична ідеологія був досить широким і націоналізм там не пропагувався. В постулатах комуністичного руху декларувалися принципи рівноправності всіх національностей та етнічних груп і в це свято вірили всі народи та нації де панував комунізм. Проте це питання не залишається однозначним і широко досліджується і в нинішній період.

Що стосується питання ставлення до держави, то комуністичні держави мають подібні інституції, які функціонують згідно з постулатом, що комуністична партія є авангардом пролетаріату та представляє довгострокові інтереси народу. В період Другої світової війни в Західній Європі подібні постулати та принципи згуртовували навколо себе завзятих прибічників комуністичної ідеології для як найшвидшої реформації своїх держав.

Не комуністичний рух в ставленні до національного питання був більш детальний та уважний, особливо це стосувалося нацистів як одних з представників не комуністичного опору. Гітлерівська Німеччина прагнула до того щоб головною Європейською нацією стали німці, а расою - арійська. Не зважаючи на те, що не комуністичні угруповання в Західній Європі хоч і прагнули визнання і возвеличення свого народу як панівного до інших народів які проживали на їхніх територіях антикомуністи були терпимими та лояльними.

Не комуністичний рух опору в Західній Європі в плані ставлення до держави особливо в Франції та Англії прагнув до максимальної демократизації та лібералізації суспільства. По закінченню війни, коли вся Європа була знесилена, за підтримки США Європейські уряди взяли курс на відновлення своїх держав за принципами та постулатами демократії. [9]

Отже проаналізувавши та розглянувши 3 розділ магістерської роботи присвячений порівнянню комуністичного та не комуністичного руху опору та дослідивши його через різні аспекти а саме: рушійні сили, ідеологія, тактика і

стратегія, можна зробити певні висновки для детального сприйняття комуністичного та не комуністичного рухів опору.

В роки Другої світової війни на території Західної Європи особливо актуальними були комуністичний та не комуністичний опір. Порівнювані рухи опору за своєю теоретичною основою та ідеологічними принципами заперечують та взаємовиключають один одного оскільки конкурують між собою. Ідеологія цих рухів має значні відмінності, а схожих рис майже нема.

Проте в умовах війни ідеологічна боротьба виходить на другий план, а першу позицію займає все ж таки збройна боротьба.

Головною спільною рисою всіх ідеологій та рухів опору не зважаючи ні на що, залишалася жага до перемоги та встановлення панування комуністів чи антикомуністів на території Західної Європи.

Істотною відмінністю між порівнюваними рухами опору є також ставлення до людського ресурсу, як одного з головного ресурсу в військові часи. Комуністи розглядали людей в якості гвинтиків цілісного єдиного механізму та не приділяли значної уваги соціальному розвитку серед прихильників комунізму в Західній Європі. Чого не можна сказати про не комуністичні організації, які цінили кожного свого члена та забезпечували гідними умовами для життя.

Серед населення Західної Європи саме ставлення до людей було важливішим фактором ніж в Радянському Союзі де народ був звичним до комуністичних режимів. Варто врахувати зміни в свідомості та психології населення Західної Європи в роки війни. В умовах кризи суспільства, коли перед населенням виникає проблема, як жити далі, люди не можуть довго вести себе індиферентно.

Спільними в обох рухів опору також є тактика та стратегія ведення бойових та пропагандистських дій. Як комуністичний так і не комуністичний опір переважно використовував тактику партизанської війни оскільки саме вона була найбільш успішною. Інформаційна війна теж займала важливе місце в

обох рухах опору дозволяючи широко поширювати пропагандистські матеріали на окупованих територіях.

Національне та державне питання кардинально відрізняє порівнювані рухи опору, адже спільних ознак не має. Комуністи прагнули до становлення власної влади і власного впливу, а не комуністичний опір пропагував ідеї демократії та лібералізації, а як відомо ці моделі держав суперечать та заперечують одна одну. В ставленні до національностей та в цілому нації, обидва рухи опору були лояльними до етнічних груп та національностей які склали населення їх держав.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши наукову літературу з досліджуваної проблеми ми дійшли ряду висновків, а саме:

1. В роботі було визначено та проаналізовано основні поняття які необхідно розглянути та проаналізувати. З аналізу основних понять: не комуністичний рух опору, антикомунізм колабораціонізм, націоналізм, пангерманізм та їх походження ми дійшли до висновку, що саме ці поняття дають змогу як найбільш широко розкрити зміст роботи. Також ці поняття розширюють та доповнюють одне одного. Завдяки розкриттю цих основних термінів на початковому етапі роботи нам вдалося значно розширити рамки дослідження в магістерській роботі.

Так, поняття антикомунізм- це ідеї течії та доктрини які заперечують ідеологію комунізму і цим самим став головним прототипом та поштовхом до утворення та розвитку не комуністичного руху опору. В роки Другої світової війни цей термін також використовувався для позначення опозиції комуністичній партії та навіть заборонявся до вживання в наукових та публіцистичних джерелах. Згодом поняття які розширювали не комуністичний рух опору стали окремими течіями та почали стрімко розвиватися залучаючи до себе все більше та більше прихильників.

Ядром не комуністичного руху опору в Західній Європі під час війни були націоналістичні ідеї та їх течії, які стала головним ворогом нацизму, а згодом комунізму. Саме протистояння комунізму та націоналізму, як представника не комуністичного опору стало ключовим в умовах війни в Західній Європі.

2. Не комуністичний рух опору був поширеним по всій території Європи не лише Західної, а й центральної та східної. В різних країнах

не комуністичний опір був представлений різноманітними групами та спільнотами. Значний внесок в розвиток антикомуністичного опору здійснили партизанські загони, які діяли переважно на території Східної Європи. В деяких країнах такі партизанські загони зазнали не баченого успіху і заручилися підтримкою простих громадян. Для більш детального аналізу кожену країну було розглянуто в окремому розділі.

Майже в кожній Європейській державі існували завзяті противники нацизму, які засуджували нацистські ідеї та не дозволяли їм проникати всередину політичної системи тієї чи іншої країни. З розвитком подій Другої Світової війни на території Західної Європи уряди країн постійно змінювалися приймаючи різні сторони: демократія, націоналізм чи лібералізм. Незважаючи на ці явища вороже ставлення до комунізму не втрачало своєї актуальності. Антикомуністичні повстання в Європі продовжувалися далеко за межами Другої світової війни до повного їх розгрому.

3. Дослідивши діяльність не комуністичних угруповань на території Західної Європи можна сказати, що їх представництва були широко розгалуженими і представлені, як невеликими угрупованнями так і могутніми угодами та пактами. Всі не комуністичні угруповання були різними за своєю ідеологією та політичними поглядами та підходами до боротьби. Незважаючи на різницю між ними їх переслідувала одна мета, а саме вигнання нацистів з своєї території. Деякі з них робили основну ставку на ідеологічну боротьбу ставляючи її вище за збройний опір та вважаючи її запорукою успіху серед виснаженого війною населення. Інші ж збройні не комуністичні угруповання надавали перевагу збройній боротьбі і діяли радикально масово винищуючи нацистів зі своїх територій. Враховуючи те, що деякі збройні угруповання діяли під протекторатом конкретних європейських держав подібні угруповання своїми диверсіями

нападами та активною пропагандою досягали значного успіху в боротьбі з фашизмом та підживляли його обороноздатність.

4. З самого початку Другої світової війни хід воєнних дій часто змінювався. В ході дослідження в роботі було визначено основні операції та бої в яких був задіяний не комуністичний опір. Не комуністичні угруповання активно воювали на всіх фронтах війни та викликали значний авторитет та острах в противника. Значний вплив на хід війни здійснили колаборанти їх угруповання та армії були присутні в кожній Європейській країні. В ході дослідження було встановлено що колаборанти активно залучалися підтримкою нацистів та фашистів, що і приводило їх до успіху особливо на початковому етапі Другої світової війни.

Важливим моментом в роботі для визначення кінцевого висновку, щодо питання впливу не комуністичного опору на хід війни став переломний момент у війні коли Радянський Союз під виглядом визволителя увійшов на територію Європи. Саме в цей час діяльність не комуністичного руху опору почала загострюватися вже проти комунізму та поширюватися. Європейські уряди почали усвідомлювати всі недоліки комуністичного режиму ототожнюючи його з фашизмом. Саме в цей час створювалися нові перспективи для розвитку антикомунізму які в подальшому привели його до успіху.

5. При визначенні подальших перспектив розвитку не комуністичного руху опору в Західній Європі було визначено перелік факторів впливу, які вплинули на дане питання. Вирішальним став фактор того, що Європа була знесилена та розгромлена війною і для відновлення свого політичного та економічного стану потребувала допомоги. В ході проведеного дослідження було визначено, що Радянський Союз утворював на території Європи маріонеткові уряди, не скільки для допомоги, як для контролю над Європейськими державами. Як наслідок в Західноєвропейських державах масово

почали утворюватися антикомуністичні табори. Передові Європейські країни в політичній боротьбі підтримували Західний блок адже ідеї демократії та лібералізму були їм значно ближчими ніж комуністична ідеологія. Початок Холодної війни теж значним чином вплинув на підйом та розквіт не комуністичного руху опору. Ідейні провідники не комуністичного руху опору зробили не аби який вклад в легітимізацію робітничих рухів під лозунгами антикомунізму. Провівши детальний аналіз не комуністичного опору та його перспектив подальшого просування та розвитку було встановлено, що не комуністичний рух опору в країнах Західної Європи розвивався з кожним роком швидше і швидше і в кінцевому підсумку все ж таки досягнув поставленої мети витіснивши комуністичний лад з території всієї Європи.

6. При порівнянні комуністичного та не комуністичного рухів опору в роботі було виділено вирішальні фактори, які дозволили як найбільш широко розкрити порівняння рухів опору:

- Рушійні сили;
- Ідеологічна боротьба;
- Тактика та стратегія дій;
- Ставлення до держави та нації.

Проаналізувавши дані фактори з різних сторін та історичних аспектів ми дійшли до певного висновку. Комуністичний та не комуністичний рухи опору на перший погляд здаються дійсно кардинально різними та не зіставними між собою. На різних етапах Другої світової війни вони були присутніми і змагалися між собою за прихильність в першу чергу народу ,як головної рушійної сили. Занурившись глибше в історіографію та хронологію не комуністичного та комуністичного рухів опору можна побачити наявність ряду схожих рис між ними. Зокрема, спільні риси можна побачити в стратегії та тактиці дій оскільки вона була спільною в обох рухів опору. Головною метою обох рухів залишалася

жага до перемоги та влади. Відмінними були шляхи якими кожен рух опору наближався до мети. Світ неупинно рухається вперед. Кожна країна веде власну війну в якій є переможці і переможені. Зрештою, Друга світова війна передбачала боротьбу за матеріальний ресурс, але боротьба між політичними течіями та організаціями, вела боротьбу за найважливіший – людський ресурс.

7. В ході дослідження було чітко визначено та встановлено взаємозв'язок та вплив не комуністичних рухів опору на становлення комуністичних режимів в Європі. Не комуністичний опір значним чином вплинув на становлення комунізму в певних країнах Європи безпосередньо своїм радикалізмом та ідеологічною новизною. Чим швидше насаджувалися комуністичні режими в Європі тим масштабнішим та агресивніше себе проявляли сили руху опору, а значить знаходили нові шляхи до розвитку та удосконалення. Вплив не комуністичного опору на становлення комунізму був суттєвим та значною мірою перешкоджав насадження комуністичної ідеології та незважаючи на суттєвий опір комуністи виявилися сильнішими згуртованішими та організованими що дозволило їм встановити панування в країнах Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Історія соціальної філософії: (Західноєвропейський контекст) : підручник для студ. вищ. навч. закл. — К. : Тандем, 2000. с 340
2. А. Суботін. Пангерманізм // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. С 533 .
3. А. Субботін. Пангерманізм // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.:Знання України, 2004.С 120.
4. •Батталья Р. Історія італійського руху Опору (8 вересня 1943 року — 25 квітня 1945 року). Пер. з італійської. — М. : Издательство иностранной литературы, 1954. С.83-85
5. В. А. Пережогин. Война и общество, 1941—1945: в 2-х кн. М., 2004. Книга 2, гл. Вопросы коллаборационизма с. 293—305
6. Власть и церковь в Восточной Европе. 1944-1953 гг. Т1. М., 2009. С 26.
7. Газін В.П. Актуальні проблеми сучасності: історія, світова політика. – К., 2009. – С. 53-57
8. Г. Дашутін. Ідеал політичний // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — С.150-152
9. Головатий М. Ф. Соціологія політики : навч. посібник. – К., 2003. Кирилюк Ф. М. Історія політології. – К., 2001.С.150-153
10. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки: навч. посіб. / за заг. ред. В. О. Жадька; ред.-упор.: О. І. Харитоненко, Ю. С. Полтавець. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С 356-360.
11. Дітмар Мюллер, Штефан Трьобст. пакт Гітлера-Сталіна 1939 року в європейській історії та пам'яті [Електронний ресурс] -Режим

доступу <http://www.historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhki-pitannya/1634-ditmar-miuller-shtefan-trobst-pakt-hitlera-stalina-1939-roku-v-ievropeiskii-istorii-ta-pam-iati>

12. Дюрозель, Жан-Батіст. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Пер. з фр. Є. Марічева, Л. Погорелової, В. Чайковського.— К.: Основи, 1995.—с 613-619

13.Энциклопедический Словарь Ф.А.Брокгауза и И.А.Ефрона-
Націоналізм [Електронний ресурс] -Режим доступу
<http://www.vehi.net/brokgauz/>

14.Енциклопедія сучасної України колабораціонізм[Електронний ресурс] -Режим доступу https://esu.com.ua/search_articles.php?id=42881

15. . З Німеччиною проти большевизму : боротьба народів Сходу // Відродження. №25 (132). 2 квітня. с 28-33

16. Зульцман Р. — Пропаганда як зброя у війні. В кн .: Підсумки другої світової війни. М .: Видавництво іноземної літератури, 1957. Ст. 516—545

17. Ільюшин І.І. Протистояння УПА і АК (Армії Крайової) в роки Другої світової війни на тлі діяльності польського підпілля в Західній Україні. К., 2001.с 5-12

18. І. С. Покровська. Вільна Франція // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. — К: Знання України, 2004 — Т.1 с 225-231

19. Історія інформаційно-психологічного протистояння: підруч. / Я. М. Жарков, Л. Ф. Компанцева, В. В. Остроухов В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Є. Д. Скулиш; за заг. ред. д. ю. н., проф., засл. юриста України Є. Д. Скулиша. Київ: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. 212 с.

20. Косяк С. Діяльність перших німецьких колоніальних товариств і союзів кінця 70 – середини 80-х рр. XIX ст. / С. М. Косяк // Гуманітарний вісник. Сер. : Історичні науки. - 2017. - Число 27, Вип. 11. - с. 64-72.

21. Рональд С. "Італійський націоналізм в історичні перспективі." Історія європейських ідей 16.4-6 (1993): С 759-766.
22. Лаврук Т. П. Концепт геополітики: просторова та економічна детермінанти / Т. П. Лаврук // Гілея: науковий вісник. – 2016. – Вип. 109. – С. 312-316.
23. Леон Дегрель: Die verlorene Legion. Erlebnisbericht des Kommandeurs der Legion "Wallonie". 1972 С 6
24. Націоналізм // Політологічна енциклопедія. Кн. 1—9. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів. Кн. IV. Літери — М, Н / Карасевич А. О., Шачковська Л. С. — Умань, 2016. — С. 469—482.
26. Никола Верт. История Советского государства. 1900-1991 [Електронний ресурс]-Режим доступу <http://history.org.ua/LiberUA/5-01-003643-9/5-01-003643-9.pdf> С 177-200
27. . Пастушина В. Пропаганда як ідеологічна складова журналів "Сурма" та "Розбудова нації" // Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2018, № 44. С. 22-27
28. Пик С. М Таємна дипломатія і розвідка у міжнародних відносинах : навч. посібник / — Львів : ЛПГУ імені Івана Франка, 2012. С 514.[Електронний ресурс]Режим доступу: <http://194.44.152/155/elib/local/sk794584.pdf>
29. Політологічна енциклопедія. Навчальний посібник. Книга I / Укладачі : Карасевич А. О., Карасевич О. О., Шачковська Л. С. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2016. С. 117–122.
30. Сидоров А., Клеймёнова Н. История международных отношений. 1918–1939 гг. – М., 2006 С 27-35
31. Сич О., Мінаєв А. Доба «холодної війни»: основні тенденції світового розвитку. – Чернівці: Рута, 2008. – С 38-42
32. Траверсо Е. Про антикомунізм. Історія ХХ століття в інтерпретації Нольте, Фюре і Куртуа. [Електронний ресурс]-Режим доступу: <https://commons.com.ua/en/pro-antikomunizm/>

33. Троян С. Кайзерівська Німеччина на шляху до Великої війни 1939 – 1945: геополітичний вимір / С.Троян // Історична пам'ять. – 2015. – Вип. 32. – С. 95-104.
34. Трубайчук А., Шевченко В. Де Голль. Київ: Істина, 1997. С 67-71.
35. Український Радянський енциклопедичний словник Антикомунізм, Націоналізм [Електронний ресурс]- Режим доступу <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe>
36. Чорна книга комунізму: Злочини, терор і репресії / Куртуа Стефан, Верт Ніколя, Панне Жан-Луї та ін.; пер. з фр. Я.Кравець. Львів: Афіша, 2008. С 420-425.
37. Чельшев И. А. СССР — Франция: трудные годы. 1938-1941.— М.: Издат. центр Ин-та российской истории РАН, 1999.—С 251-260.
38. Фельштинський Ю- СССР — Германия: 1939—1941. Сборник документов в 2-х кн. С 32-36